

SL II-8496

821.511.141(498)-9

H43

S LÓRÁNT

VIOLA-VÁROS

KÖNYVBARÁTOK · TÁRSASÁGA · 1938

ÉRDÉLYI KÖNYVESHÁZ

HEGEDŰS LÓRÁNT

VIOLA-VÁROS

KÖNYVBARÁTOK TÁRSASÁGA

CLUJ, 1938.

H 43

911.3 (4) (0:82-992)

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
— CLUJ —
SALA DE LECTURĂ

Minden jogot, így a fordítás és filmesítés jogát is, csak a
Könyvbarátok Társaságánál lehet megszerezni.

587618Z

587618

Biblioteca Județeană
— CLUJ —

I.

ÚTAZÁS A SARKVIDÉKEN

Färöyer.

Milwaukee, büszke, ragyogó fehér hajó, hétfőn délután hagyta el a hamburgi kikötőt és szombat hajnalra vetett horgonyt Thorshaven (Donner isten kikötője) révében. Közben elhagytuk a legészakibb skót sziget-csoportot, az Orkney-szigetek különös alakulását s akinek kedve volt, betekinthezt a világtörténeti hirre emelkedett Scapa Baybe, ahol a német hajóhadat el-süllyesztették: az emberi mulandóság jelképe gyanánt már a legerősebb szem is alig tudja kivenni a tenger fenekén összehorpadt hajóóriásokat.

Thorshaven, a rejtelmes Färöyer-szigete kikötője. Vele csodás, mesebeli világ nyílt meg előttünk.

Az első, amit a szem meglát, apró fa és bádogházak sokasága, amelyeknek tetejét többnyire zöld moha borítja. Ez védi lakóit a téli hidegtől. A lankás partokon, mint nálunk, szénaboglyák, vakítóan fehér kaplak: ezek a besózott halak boglyái. A váratlan és meglepő látvány különösségét akkor értem meg, mikor bandukolva az ősi Färöyer földjén, nemcsak szociáldemokrata ujságot találok, nemcsak azt hallom, hogy önálló köztársaságot akarnak alkotni, hogy elszakadjanak a dán zászlótól, hanem elvezetnek legfőbb büszkeségük-höz, amit az idegeneknek mutogatnak. Ez a „Plantagen garden“. Védett sziklamélyedésben, ahol mohán kívül még más is megteremhet, mutatja nekem a färöyeri vezető az ő nagy drágaságaikat; itt, a botanikus kert-

ben látható krumpli, spenót, saláta, zeller s egy akkora tölgyfa, mint amekkora magam vagyok, az exotikus csodakertnek legnagyobb büszkesége. Itt értettem meg, hogy mily messze érkeztem a sarkvidék felé való útunkon.

Mihelyt Thorshaven megjelent a láthatáron, mindaz, amit a többi Európából valaha láttam, úgy tűnt fel, mintha az mind más bolygónak volna a tartozéka s nem azé, amelyen ma én itt járok. A kikötő körül s odábbad oly csodálatos sziklák emelkednek az égnek, amelyek álomszerűségüket nem tudták levetni. A tizenhét szigetcské mind óriási diszletet adna bármelyik szinpadai festőművésznek. A hajó lassan elvonult előttünk s mi egész nap a Färöyer csillagon laktunk, nem a földön. Hol szürke nagy kúp meredt ki a szürke tenger vizéből és felhőt pipált magából, hol megrepedt vulkán belső katlana tárult fel előttünk, amelyen zöld mohák csodálatos figurákat vertek ki a természet mesteri keze által alkotott szöttes gyanánt, hol messze a Walhalla látszott kékes szakadékok, szürke hegytornyok vagy a tenger felé hajló barlangok alakjában, amelyekről önkéntelen Hugo Victor „A tenger munkásai“ regénye s benne a tengeri szörnyel való küzködések meredeztek elénk. Így ment szikla szikla után s amint a hajó tovább surrant mellettük, nemcsak az álomképek beláthatatlan és emberi hangzókkal le nem kottázható csodasorozatát terítették ki előttünk, hanem a világnak egész valószerűtlensége lassan minket is átfogott.

E kő- és tengerescodának egyik fordulóján nagy fehér ormot látok, amely a tengerből kiemelkedve úgy áll ott, mintha egy óriás két hatalmas lábbal beleállott volna a habok közé s ismeretlen okból fehér ruhát öltött volna magára. De mikor hajónk elsurran e csoda mellett is, az megmozdul s mintha milliányi pille kavarogna az égen, a madarak százezrei kelnek fel s lebe-

gik körül azt a kővárat, amely a birodalmuk s amely bennünk még inkább azt a hitet kelti, hogy íme, a Mese birodalma nyitotta meg előttünk kapuit. Közben egy-egy óriás alakulat váratlan helyen felbukkanva, ködsipkát huz a fejére s azon át, mint öreg ember haján, ősz szálak világitanak keresztül messziről. Ezek vizesések, amelyek szikláról-sziklára hullva zuhannak bele merész csobbanással a tengerbe.

Mi egész nap mind foglyai lettünk a Färöyer csilag mesebeli képletének. Nem volt egy köztünk, ki reggeltől estig szabadulni tudott volna attól a meggyőződéstől, hogy itt bennünk valami átalakul, nem vagyunk már földi emberek, hanem valamely nagy, hősi, ijesztő és mégis csábító, zord és mégis fölséges isteni színjátéknak lettünk csekély statisztái.

Napszálltával a látvány oly befejezést ért, melyet csak a legnagyobb operairók képzelhetnek el maguknak. Miután közel jártunk az északi sarkkörhöz (Färöyer szigetek a 61 szélességi fokot érik el, az északi sarkkör pedig a 66 fok 40 percet jelenti), az est kitolja a maga birodalmát; 10—11 óra felé még mindig ugyanaz a szürke borult világosság derengett a világ fölött, amelyet az északi honban lassan nappali fény gyanánt is megszoktunk. Am mielőtt a Färöyer-szigetektől búcsuzott volna a nap, köröskörül a szürke ég peremén (ez a szürkeség aztán el nem hagyott minket az egész sarkvidéki úton s olyanféle, mint amikor a mi égboltozatunk esőre készül, de az még nem szakadt le) az északi és nyugati szemhatár egész szélességében nagy szakadék támadt. De ez sem volt színes, hanem olyan, mint valami óriási, a mennyországból leszállt ezüstpánt. Ez az ezüstpánt lassan ezüstszalagokat dobált le a tenger szürkén hullámzó vizére s ezüstfodrok himbálóztak széjjel előttünk, mind szaporodva, mennél inkább a felhő mögött elbujt fehér nap felé haladtunk. Az a nagy kör-

szakadás, amely a láthatárt ily ezüstszegéllyel elszelte a tengertől, egyszerre köröskörül figurákat kapott, csodálatos ötvösműveket, mintha valamely mesteri ékszerész nagy kerek asztalra kirakná a maga műveit: ezüst-oroszlánok, emberi gyertyatartók, sűrke-fehér elefántok, emberi formák — mind egyazon ezüst színből kirakva fogták körül a láthatárt oly rendületlenül, mintha nem a napot, hanem a meséknek valamely még meg nem jelent új birodalmát, új országot tartogatnák számunkra.

Egy pillanat volt a nap búcsuzása. Az egyik ezüst-sárkánynak — mert ez sárkány volt — a szárnyai vörös-biborban kezdtek égni, a szárnyak kigyulladtak s aztán eltűnt az, amit napfénynek hívunk. Az ezüst sűrkesége megszállta a tengert és a láthatárt, a färöyeri vulkánikus kúpok mind ezüstsűrke fényben ragyogtak... hajónk úszott ezüst tengeren...

Ködkirály, felség!

A nagy hajó búgott, mint elfogott sirály s mi nap-hosszat Ködországban éltünk. Messziről — s ez a „meszsze“, hol nagyon távol volt, hol nagyon közel — gomolyagok érkeztek felénk vagy mi feljük s nem tudtuk levegő-e, hegy-e, vagy — álom. A felső fedélzetet járta a hajó egész társasága szüntelen s kémlelte a láthatárt, amely hol bennünk volt, hol rajtunk kívül. A Ködfejedelem bevont hálójába s mi immár rabjai voltunk, meszsze-messze mindentől, ami nem hullámozó víz vagy rezgő, nehéz pára. A Ködfejedelem várt minket főtthonába...

Mikor horgonyt vetettünk, elértük Izlandot. Ahogy lassan, mintha ablaküvegen jönne a fény, a hozzánk érkező ködországbeli sugarak megengedték a látást, a Hekla hóval fődött tűzhányója meredt egyik oldalon előttünk, a parton pedig, ahol egy szikla a nagy hullámozó vizet érte, fehér karácsonyi bálványok: kötömbök sorakoztak. Reykjavik, az izlandi főváros (aminek neve „füstös kikötőt“ jelent) fogadott minket s fabordáju, komor házai között szétoszlott az utazó karaván.

Egyetlen nagy látvány van, amely művészileg lebilincsel — s erről most, e történetben nem beszélek — egy óriási szobrász-lángésznek, Jonsson Eimarnak, páratlan és meglepő alkotásai, amikről majd külön éneket kell kezdenem. Egyébként nem az ember, hanem a ködország szólt hozzánk s a görgeteges partról megindul-

tunk, hogy bejussunk Izland közepébe. Ez a rejtelmes pont különös nevű hely: Thingvellir. Ez az igazi Izland, a zord és büszke vikingországnak sziveközepe. A történetkönyvek elmondják azt, hogy Thingvellir volt az ezeréves, ősi izlandi alkotmány bölcsője, ide vonultak fel a nagy főnökök, hogy a szabadság-fogadalmat letegyék. A kalauz-könyvek pedig arról beszélnek, hogy a Reykjaviktól Thingvellirig vezető nagy út „azért meglepő, mert minden fordulónál, azt hiszi az utas, hogy valamely új meglepetés éri, holott a végén semmi meglepetés nincs“. Valóban, mihelyt elindult a mi karavánunk, a lejtők, a dombok váltakoztak egymással, de mindegyik kiaggott tüzhányókráterek maradványait tartogatta s hol hóforrás, hol geizir, hol éles sziklacsompókról legördülő vizesés váltotta egymást szoros sorrendben, míg elértünk a völgy széléhez, ahonnan látszott Thingvellir. Itt le kellett szállni a gépkocsikról és mord, kirágott, érdesszegélyű sziklák rőt kövein kapaszkodtunk, hogy megnézzük azt a feledhetetlen látománnyt, amelyet itt nekünk a Természet adott.

Szerencse, hogy a régi izlandi főhelynek semmiféle emberi maradványa nincs, tehát kézalkotás nem zavarja azt, ami történt. Egy óriás katlan, mely körülbelül fele a Balatonnak, elsüllyedt, szigeteket hagyott s ugyanakkor megtelt vízzel, úgy, hogy távol s közel holdbeli tájkép fogja el azt, aki a szikla élére felérkezett. Ám a megdöbbentő rejtelmet fokozza nemcsak az, hogy dördülő vizesés szakad le szemben az egyik sziklapadmalyról, hanem hogy a fölemelkedő gránittornyok irtózatos meredélye mellett vízásta síkátorok tárulnak ki a sziklasorok között. Sziklavilág, amelyet legmélyén előntött a másik öserő, a víz s a rozsdavörös kövek, óriáskezektől egymásra rakva fenyegetően tükröződnek abban a holdbeli tóban, amely, mennél tovább nézem, annál inkább a hold térképen látható különös, kiégett tüzhányó mását

ölti magára. Az egész fenyegető látképet bezárja azután a havasok sorozata. Ott már a gleccser világa kezdődik, amihez hozzá kell szoknia annak, aki az északi sarkkör csodáinak megszemlélésére vállalkozik.

Jogtörténészek beszélnek arról, hogy öt esztendő előtt ünnepelte Izland büszke népe itt Thingvellirben, az első igazi parlamentnek, ősi demokrata alkotmányának milleniumát s tudósok mondják el, hogy az európai jogtudomány első könyve, a szürke lúdbőrbe kötött Gragas, Reykjavikban őriztetett, hol másolatát magam is láttam. Minden történelemteremtette érdekességen felül, milliónyi mázsa sulyával nehezedik mindenkire, ki belép e csodálatos birodalomba, a ködkupoláknak az a felséges nyomasztósága, amelyhez csak akkor találunk hasonlatot, amikor valamely óriási gótikus székesegyház oszlopsorán és láthatatlanságba elvesző szoborfonásu kóruson akad meg a csodálkozó emberi szem. A köd teremt mindazt a képzetet, amit Izland annak ad, ki földjére merészkedik. Különös fenségérzet szállja meg az embert. Ez már nem a turfás lávának (amely itt a talajt képezi) a lenyomata, bennünk visszatükröző képlete, hanem valamely tengerből és levegőből, az óriás vízből és óriás légből láthatatlan óriás által fölénkbe, körénk és mellénk szótt kupola-alkotás: a Ködfejedelem harangja, mely mindnyájunkat elborít.

Az izlandi nap később áldozott, hogy a hajó elhagyta Reykjavikot. Be nem fejezett, rettentően komor, halálszinű épület, mely kimeredt a sok kis piros-zöld fabordájú ház közül, sokáig integetett felénk. Ki hinné, hogy ez lesz egyszer, ha valaha befejezik, a zord izlandiak operettszínháza...

Amint megindult hajónk, hogy most már az izlandi part mellett fusson tovább merészen északra, hogy másnap átjusson az északi sarkkörön, a Ködfejedelem kitergette felénk sirályszárnnyait, de ugyanakkor csodá-

latos világítási hatásokról gondoskodott. Miután kelet és nyugat tájai lassan mind északba vonultak vissza, mi mentünk e nagy fényvisszavonulás után s órákig állva a hajó orrán, ahol az a malachitszinü Atlanti-óceán habját szelte, káprázott a szem ama fénycsodáktól, amelyek ködország nagy zsinorpadlásán át bevetődtek a vízbe. Mert a vízből keltek a színek. Először legtávolabb hosszú-hosszu narancsszin sáv feküdt végig a láthatáron, jelölve annak, hogy az előttünk lógó szürke ködfüggöny mögött van az a fénypont, ahonnét e visszaverődés felénk érkezik. A hajó siklott tovább a malachitszinü vizen s akkor köztünk és ama narancsszin sáv között, végig a tengeren, vérvörös szalag rohant végig, olyan, mintha biborra festették volna magát a vizet, holott a hullám malachitszinü volt s maga a felhő szürke, ahonnét ezek a fénycsodák felénk jöttek. Mikor elérkezett az az idő, amit másutt estének mondanak, akkor a harmadik felhőkárpit mögül nagy vörös golyó csillant fel s ettől eltűnt a narancspántlika, el a vörös sáv is. Ellenben mintha a mennyországban új világ megszületését várná az Idő, az egész tenger széthintett arany- és ezüstfoszlányokra bomlott, s minden hullámon ott csillogott a Ködkirály birodalmába eltűnt nap-korongnak, mit már nem láthatánk, az idedobott, pazar kezekkel világszerte széthajigált, tündöklő adománya.

Igy hagytuk el Ködkirály felséges birodalmát, Izlandot.

Királyi fényben búcsuzott tőlünk a Felség.

Jan Mayen.

A Milwaukee Izland északi fjordjait kerülgette s a kapitány egész éjjel nem hunyta le szemét, nehogy ott vigyen neki a ködnek, ahol az kemény szikla. Azután egyenest északra tartott a gőzös. A hajó orrán álló matróz leeresztette mérőónját, vastag faggyuréteget kenve rá. A szalag sokáig siklott, míg egyszer megállt. Mikor felhuzta a matróz, a faggyuban egy összetört kagyló lenyomata látszott. 175 méter mélységet mutatott a mérőón; a tengerfenéktérkép és az iránytű leolvasásából megtudtuk, hogy a hajó átszelte az északi sarkkört. Innét még 1400 kilométer útunk céljáig, az örök jég honának határáig.

Ami ezután következett matrózünnepegy alakjában, inkább megriasztott, mint bátorított a sarkvidéki úton s végül is megszöktem a keresztelő elöl, amelyen minden utazónak át kellene esni. Recsegő trombitaharsogás között festett orru, bolond-kalapú zenekarral jelent meg zöld kóc-szakállal Neptun isten najád feleségével s a német középkori kinzókamrák jeleneteire emlékeztető szerszámok, priccsek, hordók és dézsák kerültek a fődélzetre. Még szörnyűbb volt, hogy hosszú német versek harsogtak, amelyeket végig kellett hallgatniok azoknak, akik a sarkköri diplomára el voltak szánva. Végül is — tisztesség ne essék szólván — meglógtam és nevem kiáltásakor sehol sem találtak. Rájöttem tudniillik arra, hogy nemcsak hosszú német verseket és lehetetlen ríme-

ket kell lenyelnie annak, akit Neptun Aegir birodalma nevében felavat, hanem az előttem sorakozó utasoknak jégdarabokat dugtak az inge alá és még jól járt az, akinek fejét nem meritették a fagyos vizesdézskába, mindezt a matrózok és egyéb személyzet rettentő nevetése között.

A Milwaukee azonban nem zavartatta magát az éretlen komédia által s ment egyenest északnak, hogy négy nap, négy éjjel elérhesse a Spitzbergák legfelső öbleit.

A szerencse, amely utunkat kísérte, most újra mellénk szegődött s egyszer csak a hajó rádiója jelezte, hogy a mindig láthatatlan Jan Mayen sziget a közeliünkben van. Jan Mayen! Minden ifjusági regény káprázatos csodája! Az a sziget, amelyet minden száz esztendőben mindig újra kellett fölfedezni, mert megint eltűnt a térképről s ahol a kalandos képzelet kitombolhatja magát. Nem is tudok egyetlen regényíró nemzetet, amely valaha Jan Mayent ne vette volna birtokába.

A rejtélynek oka az, hogy a sziget azon a választón van, ahol a Golf-áramlat, amely Mexikóból indul a sark felé s amely már vitte a Milwaukeeet, fölfelé tör, míg a tulsó oldalon a Grönland mellett megindult jéghegyek vonulási árama következik. E kettő találkozására a sziget partján okozza azt, hogy állandó köd és gőz borítja el a sziklákat s ritka halandó, aki tisztán megpillantja. Ugy látszik, mi a ritka halandók közé tartozunk, mert nemsokára egyenest északon két óriási fél-lábu elefánt ágaskodott ki a vízből szürkén, merész agyarakkal s rettenetes, ember- és állatfölötti méretüvé növekedett. Ezek a Jan Mayen sziget első előrevetett sziklaecsompói voltak. Aztán kissé keletre fordult a hajó, hogy egy láthatatlan akadályt kikerüljön, amikor napszállta felé óriás hegy látszott előttünk megfagyott, merev tagokkal: a gleccser most először lejött a tenge-

rig. Ahogy az égből leszálló jégfolyam a maga tükröző fehérségében, amit kék szakadékok tesznek túlvilágivá és félelmetessé, leért a vízhez és — nem hasonlat ez, hanem valóság — karmait belevájta a hullámokba, ahogy a két őselem, jég és a habzó tenger találkozott, ahogy vad kietlenségben az őstermészet megmozdult, felülről jeget és alulról mélységes tengert bocsátva föl — ez a látvány oly megrázó volt a maga egységében és zord fenségében, hogy megérttette velünk azt a sejtelmet, amely Jan Mayen körül immár századok óta annyi nemzedék lelkében körbejár.

A hajóról még a Ferenc József-hegyet is, a maga 800 méterével, jól láthattuk s amint azok a széttört sziklák, melyek Jan Mayent környezik, egymásután hol kibuktak a víz alól, hol megint elmerültek a jeges hullámokban, szemléltetővé tették előttünk a földtantudósok nagy fölfedezését, hogy a Färöyer szigetek és Izland, ahonnét távoztunk, a Spitzbergák, ahová törekszünk, mind egyetlen elsüllyedt óriási világresznek voltak darabjai, amely Angliától Grönlandig terjedt s amelynek most a csipkés tornyai állnak ki a tátongó mélységből, emberek ijesztgetésére és költők esodálatára.

Svalbard.

A földgolyóbist ki kezébe veszi, egy nagy körtét és egy fehér almát talál, amint a Jeges tengerbe belelóg-
nak. Területük majdnem akkora, mint a mai Magyar-
országé. Ezt a tömböt hívja az iskolai kézikönyv Spitz-
bergáknak. Mivel azonban ez a szigetcsoport norvég
terület, norvégek fedezték fel, ma is a norvég zászló
leng rajta — már tudniillik ott, ahol zászlót még ki
lehet tüzni — nem tudom, miért ne nevezzem hazai
nyelvén s akkor így hívom: Svalbard. Észak felé utolsó
stációja ez az emberi létezésnek. Északkeleti szegélyén
legalul a hajó a Király öblöt (Kings Bay) találja. Világ-
híressége abban van, amit szerény kis emlék jelez, hogy
Amundsen innét indult utolsó repülőútjára.

Ha beér a hajó a sziklaszorosba, a kis szigeteken
még furesa virágdísz mutatkozik. Maga a kikötő saját-
ságos és feledhetetlen képe az emberi halálnak; nem-
csak Amundsen miatt, nemesak azért, mert düledező
hangár mutatja a Zeppelin-expedíció nyomát, hanem
azért is, mert hosszú fahangárok mögött feketén táton-
ganak a félbehagyott szénbányák. Nagy kincs van itt,
drága antracit s nem is kell érte mélybe menni; maga
kinálkozik széles érben az embernek: nyulj hozzám és
vigy el! De most szünt meg a harmadik bányatársaság,
mely államsegéllyel próbálkozott s a nagy hangárokból
mindössze tizenöt ember lézeng, mert nincs szervezet,

amely a klimával és élelmiszerrel bírná a harcot. Valamely drámaköltő nagyszerűen be tudná fejezni itt „Az ember tragédiájá“-t, mikor az ember saját kincseihez nem tud hozzányulni, mert a természet pórázon tartja őt. Ha a rövid kikötés alatt szerzett értesülésem helyes, ez az ittlakó tizenöt ember ma a nyugati Spitzbergák egész lakossága. Többet nem ereszt ide a Nagyur, a közelgő jég birodalma.

Lassan, mint megrettentett madár, vagy mint az életnek elriasztott próbálkozója, vonul ki a hajó a fél-szikla, fél-jégöböl fagyos karmaiból, hogy nem sokkal később északabbra, a Kereszt-öböl (Cross Bay) fjord-jába jusson bele. A jégfal itt még közelebb van. Kis kajakokon evez utánunk a Krings Bay néhány elder-medt lakója, de magán a parton sem embernek, sem tenyészetnek semmi nyoma. Fehér lapos gleccser ér le a vizig s nagy hófoltok tarkítják a kávébarna hegyeket, melyek különös, mindig ismétlődő kupakjaikkal körül-fogják az immár majdnem teljesen megdermedt láthatárt.

A Jég-harmónia fokozása, a nagy Dermedés halálos ölelése, a mindent megfagyasztó végtelen lehelet ereje azonban csak most következik. Reggelre beértünk Svalbard legészakibb öblébe, a Magdalena Baybe. Itt már semmi emberi készség nem fogad, annyira, hogy a hajó maga bocsátja le nemcsak motoros bárkáit és azokhoz kötött csónakjait, hanem az egész kikötőt is: pontonokat, deszkákat, köteleket, amelyekkel az első tiszt első csapatával először megszállja a partot, hogy az utánajövőknek lehetőségessé tegye a kilépést.

Hat kilométert megy a csónak a hajótól oda és vissza a Magdalena Bayben. E hat kilométer az álomország meghódítása, élmény, amit az ember elfeledni, sem semmi más képzetével összecserélni nem tud soha. Hét gleccser, hét óriás fehér lávafolyam ér le itt a tenger tükreig. Bármerre néz az, aki még nézni tud, meg-

repedt fehér holt folyamok kristályos ágyát látja, mintha a jégahalál most már vulkánt és óceánt egyaránt magához ölelt volna. A jégfalak előttünk néha különöset dördülnek. Erre vagy egy nagy kék, vagy egy nagy zöld, vagy egy nagy fehér jégkolonc a vízbe hull és fantasztikus, úszó alakokkal lesz tele az öböl, amelybe érkezünk. Hol átlátszó világoskék hattyu úszik csónakunk mellett, hol nagy fehér medve bozontját fogom meg, jégbozontját, hol zöld átlátszó kristályormok vonulnak több sorban egymás mellett a gleccser megindult darabjaival, hogy leússzanak az óceánon.

A partok széle olyan, hogy mikor földre lépünk s a dermedt ország egész földöntúli fagyossága körülvesz, a sarkvidéki világítás különös szürkességében éjjeli álomban képzeljük magunkat, amelyben nem járni, csak tapogatózni lehet. A jégtócsák, amiken átlépünk, a látatörmelékek, amelyek megsebzik a lábat, az ittfelejtett bálna csontváza s az egyetlen emberi mű, egy nagy lécfélszer, amelyre a legutóbb ittjárt hajónak mésszel ráírják nevét — mindezek csak előkészítői annak, hogy a hegyes, szöges úton, a tenger partján elénkbe áll a megrepedt gleccser százhusz méter magasságban. Nyílásai kékek, fénye fehér s a lepel, amelyet sok kilométerre (csak egyik gleccser a Magdalena Bayben 16 kilométert foglal el) ráborít a hegyes hegyekre, megdermeszti bennünk az élő élet minden képzeletét. Hegyes hegyeket mondtam, mert norvégül is, németül is onnan kapta nevét a földrészféleség, hogy a tengerbe elsüllyedt földrész legmagasabb csúcsai olyanforma sziklarovátkákat és érdes, villás éleket kaptak, aminőket az lát, aki a Dolomitok útját végigjárta és a Monte Cristallo vörösarna csodálatos alakzatai előtt álmélkodik. Csakhogy ez nem szinompás dolomit és nem olasz vagy osztrák hegység jámbor látványossága, hanem kegyetlen gránit, szintelen, vak és jégbefagyott,

mely köröskörül embertelenné, hangtalanná tette a vidéket s belénkfojtja a lélegzetet.

Mikor a nagy gleccser lábánál, mely már tengervíz, újra csónakba ülünk, eső kezdett szakadni rettenetesen és csuromviz emelkedtünk a hajóba. A kapitány avval fogadott, hogy az éjjel meg fogja kísérelni, hogy a Spitzbergák fölött eljusson az örök jég határáig, a jég-torlaszig.

Találkozás az örökkévalósággal.

Julius 26. Csuromviz voltam s paskolt a kemény eső, amikor a Svalbard (Spitzbergák) gleccseröbléből visszatérve, a motoros csónak megállott a Milwaukee mellett. Ahogy a hajó ringó lépcsőjén feljutottam és beugrottam a liftbe, hogy aza C fedélzetről az A fedélzetre vigyen, minden izem csupa viz volt, a keztyűm szétszakadt, a cipőm talpa lemállott és beborult minden, ég, tenger, kedély és reménység. Ennyi viz sok egy alföldi magyarnak. Fent, lent, jobbról, balról csupa zuhogó nedvesség. Az utánunk küldött szikratáviratok azt jelezték, hogy mi leszünk az utolsó hajó, mely ebben az évben még elérheti a jégtorlaszt s azt meglátja az éjféλι nap világánál, ha ugyan elérjük.

A hajó lassan indulhatott, mert a katonás fegyelem, mely a reggeli trombitaébresztőtől kezdve a kiránduló csapatok megszámozott beosztásáig rajtunk uralkodott, most vasszigorral működött. A hajó nem indulhat, míg minden fedélzet stewardja nem jelenti a főstewardnak s az a kapitánynak, hogy az összes utasok a kabinokban vannak. Érthető. Aki itt marad közülünk, azt a jövő évben fogják megtalálni az otffejejtett bálna csontváza mellett.

De beborult az idővel a reménységünk is. Hisz tavaly két napig ázott itt a hajó s végül is a nagy ködben meg kellett fordulnia. Nem juthatott el addig, hol megfagy a világ s a jégtorlasz bezárja az élő földet.

Tizenegy napig jártuk szakadatlanul az óceán hullá-
mait, hogy idejussunk s most, mikor elértük az északi
szélesség 79 fokát, most tagadja meg tőlünk az ég és
föld az ő nagy látványosságát? Százhatvan kilométer-
nél több nem választhat el bennünket az örök jég kapu-
jától, ahonnét már csak sarkutazók mennek tovább
kutyaszánkón, végtelen hómezőkön és zúgó jégtáblákon.

A Milwaukee hatszáz utasát megülte a kétséges
gond. Mintha az a rengeteg páratömeg, amely meg-
feküdte a levegőt s mely mintha a tengernek volna ég-
beli folytatása, föltétlen ura lett volna minden német-
nek, spanyolnak, magyarnak, mind a tizennégy náció-
nak, amelyből a hajó utazóserege kikerült. A kapitány
azonban bizott az esőben, hogy leveri a ködöt s mikor
a Magdalena-öbölből a matrózok visszahozták a kikötő-
pallókat, köteleket s az utolsó motorcsónakot is föl-
emelte a berregő daru, zúgó bömbölés között megrázkó-
dott a hajótest, kijött a fjordból s megindult lassan a
ködben észak felé. Talán még velünk lesz a szerencse...
öt-hat óra múlva el kell dőlnie sorsunknak.

Este 10 óra volt, mikor még mindig gubbasztó ma-
darak módján ült a társaság a „lugasban“. Ez alatt a
hajó halljának azt a részét kell érteni, ahol sok német
gondosság és kevés német izlés muskátli és fuxiacsere-
peket rakott ki a kedélyek vidámitására. $\frac{1}{4}$ 11 órakor
suttogó, zúgó szóbeszéd kezdte csapkodni a levegőt:
északon világosodik a láthatár. Az észak nekünk kelet-
et és nyugatot jelentett egyetlen megtestesülésben. A
hir elég volt arra, hogy mindenkit felriasszon. Lépcső-
kőn, csónakokon, heverő kötélén és ponyván, emelő-
daruk zúgó gépein keresztül törtettem a hajó orrára,
hogy várjam a csoda érkezését.

Már vagy tizen lehattünk együtt a csöndes szürke-
ségben; mellettem az a derék püspök, ki mult vásár-
nap Jézus-könyvemről tartott prédikációt. Egyszerre a

láthatár bal sarkában szürke kúp emelkedett és nem tűnt el a hullámozó mozgásra. A látcsövek keresztüzbe vették: az első jéghegy megjelent a láthatáron. A szürke kúp néhány perc múlva hosszú sávvá változott, mellette balról jobbra haladva mind nagyobb vagy kisebb jégdombok kezdtek emelkedni, amelyek az egész északi láthatárt bepalánkolták előttünk. Szürke jégkerítés volt, amit láttunk.

Ez volna tehát távolról a jégtorlasz, ahonnét már nincs tovább sem tenyészetnek, sem embernek, sem életnek. A hajó oldalán különös zúgást hallok s ahogy a vízbe tekintek, egymásba ütődő jéggöröngyök s összepaskolt fehér kristály jégtáblák verődnek hozzánk. Most már ott vagyunk a jég előtt s amint a hajó orra lassan dübörögve nekiszalad az északi látománynak, a szürkeség, ime, tisztulni kezd. Most már világosan látható, ott nincs semmi más, csak jéghegyek sokasága, amelyek egymásba nőve, magukról lepattanó jégdarabokat engednek a vízre s azok mind sűrűbben, mind sűrűbben s mind vakítóbb fehérséget mutatva, uszkálnak előttünk, vagy elfogják a hajót.

Tizenegy óra felé a szürke fátyol világosodni kezd. Mint homályos üveg, melyet megtörölnek, mint vastag ablak, melyen lassan áttör a fény, mint emberi szem, mely óvatosan nyílik, hogy fényt fogjon magába, úgy a szürkéből vedlett fehér halmok a repedt jéghegyek sokaságával váltakoznak s mint fehér óriások állottak előttünk mind világosabban. Mintha kristályszerű, cukrosan sziporkázó szaporodó jégtáblákról jönne a fényesség, a láthatár kezd ólomszürke helyett cukorfehérré válni s valamely nagy világosságot rejteget, amit még nem láthatunk az egymásrahajtott felhőkárpitok mögül. Ott van a cél, a jégtorlasz, ahol meghal az élet s meghal a föld is: a holt föld dermedt tengelyének forgója, a sarkvilág.

Fél tizenkettőt mutatott az órák, mikor megtörtént a csoda. Szétrepedt hirtelen a felhőkárpit s mi ott álltunk hangtalan. Oly magasságban, mint nálunk délután 5 órakor (a mérőléc a láthatár fölött 23 fokot mutatott) meglátszott a nap. Elértük az északi szélesség 80 fokának 9' percét, tehát csak 900 kilométerre voltunk az északi sarktól, amely maga a halál. Meglátszott a nap, mint ragyogó, káprázó, hideg óriási tányér, hasonlatos a nagy villanyreflektorokhoz, melyeket a szem kibír, de elkápráztat tőlük. És a fehér nap körül fűzöld volt az ég. S mikor e világosság előttünk megtündöklött, a szembenlevő jéghegyek s a körülöttünk úszó paskolt jég (Packeris) kristályfénybe világosodva ragyogtak, hogy minket fogadjanak. A tündöklő csoda nehéz szárnyrebbenéssel verte a lelkeket. Nagy csend volt és nagy hallgatás. Minden, mi ember volt, elnémult bennünk, mert talákoztunk az Örökkévalósággal. A felséges, lázító és lesujtó csöndben egy szót tudtam mondani:

Uram! ...

Éjfél. A kapitány meghuzatta a hajó harangját s az kongva zengett a kristályfehér és zöld éjszakában. Ekkor megfordult a hajó — a Milwaukee elérte célját.

Nordcap.

Ugy tanultuk a földrajzkönyvben, hogy a világ legészakibb városa Hammerfest. Mi azonban hétszáz kilométert jöttünk le délre, míg elérhettük a norvég szigetlabirintus sikátora közt a halászárost. Akkor is jó öt órába tellett, míg a pilóta be tudott vinni a kikötőbe. Innét indul az út Nordcapra, amely Észak-Európának a Jeges-tengerbe beugró legmagasabb előhegye.

A kis Hammerfest maga kedves faházaival, amelyekből mind csukamájolajszag árad s a sok jegesmedvével, amelyet kitömött állapotban cifragunyás lapp családok őriznek a boltok előtt, megkapóan tárul a hajós elé, aki elszokott már attól, hogy valami emberi kézzelfoghatóságot is láthasson. A négyhónapos fehér mackót, amit a nyakunkba akartak varrni, ugyan nem vettük meg, de a hajó spanyol hölgyei kis kékrókákat vásároltak. Evvel be is telt a mi várakozásunk célja, a motorokhoz kötött csónakok megint visszatértek a nagy gőzösre, hogy estére megérkezzünk a Nordcap öblébe.

Igy is történt. Julius utolsó napja volt s ezért két nagy hajó, az Amerikából jött Resolute s a Mexikóba induló Costarica, várakozott a Nordcap sziklái előtt, hogy kirakják még az éjjeli útra utasaikat. Augusztus első napjától kezdve már lebukik a tengerbe a nap s lassan következik a hosszú éjszaka.

Éjjel 11-kor szólalt meg a hajó trombitája, jelezve, hogy akik el vannak szánva az éjjeli hegymászásra, készülődjenek. A mi derék vezetőnk, aki élete boldogabb felében Keletafrikában szolgálta a német hadsereget, négy nyelven elmondott mondókájában igyekezett mindenkit lebeszélni arról, hogy a sziklakapaszkodásra vállalkozzék. Így történt, hogy a három hajóról összesen kétszázötven főnyi csapat merészkedett a Nordeap éjjeli megmászására. Az egész utunk alatt először és utoljára itt háborgott a tenger, úgy, hogy meg kellett várni a kihajózásnak azt a fordulóját, mikor a lebocsátott csónakot éppen a nagy hajó oldalához csapta a tengerár s abba bele lehetett ugrani. Így is két-két matróz hajigált bennünket a csónakülésekre. A hullámok fölségesen ugráltak egymás hátán, míg a nyirkos ködben, kétesen derengő világításban, harsogó hullámzúgás között az apró motorosok kiérték a Nordeap hajlós öblének belső kanyarjába.

Ahogy felálltam a csónakban, szótlanná meredtem. Soha Böcklin „Holtak szigetét“ jobban nem láttam, mint itt. Mi benne voltunk. A csónakok hátán mi érkeztünk a holtak szigetére, hol zajgó és paskoló tengerár között hallatlanul zord, megrepedt sziklák fogadtak, azokon zöld patinát vert ki a felkapaszkodó moha s amit csak Böcklin képén láttunk eddig, zuhogó vizesés hullott le a magasabb szikláról. A ködfoszlányok verték hol a sziklát, hol a partra vetett kis társaságot, amely elindult a hétfordulatos szerpentinúton, köveken ugrálva s kifeszített turistakötelekbe kapaszkodva. A fény, amely koronként ránk hullott, hol a tengerből, hol a felhős égből származott s még nehezebbé tette a csúszós köveken való feljutást. Élelmes lappok álltak mind a hét fordulón s pálcákat árultak azoknak, kiknek közben eltörött a botja.

A hajóparancsot s a Baedeker előírását pontosan betartottuk: negyven perc alatt, amint írva volt, a hét szerpentinén át a kis csapat elérte a Nordeap sziklának 300 méteres fennsíkját. Ám ami semmi Baedekerben nem olvasható s amire parancsot nem kaptunk, itt nem szép kilátás, hanem irdatlan kavics-sivatag fogadott, amelyen csak egy kifeszített drót mutatta az utat s a lábunk csetlett-botlott, hol éles kőbe, hol mocsárba lépett s vonszoltuk magunkat, tolva egymást a ködben kilátástalan husz percen át. Akkor értük el a Nordeap kis kunyhóját s a keresztet, amely Európa végét s utolsó magaslatát jelzi. Mintha összeverődött eszkimók lettünk volna úgy bolyongtunk a kétes félhomályban s a bebugyolált alakok különös sürgése kísértetszerűen változott. A mi urunk a szél volt, mert az igazgatta láthatatlan kezével a panorámát. Hol feldobta a ködöt a tengerről s akkor alattunk a zölden hullámzó, fehér-taraju hullámok csapkodása és messzedöngő paskolása látszott-hallatszott, hol lenyomta megint az egész páradunyhát s akkor megcsillant a nap. Éjfél előtt narancsszínű nap hasította végig a felhők köpenyegét, de akkor rádobta a szél a ködöt s mikor újra lenyomta egész dunyháját a tengerre, hogy azt takarja el, akkor már éjfél elmúlt s negyed-egykor málnaszín-vörösszínben feküdt végig a nap sugara a láthatáron.

Az idő eljárt, felharsant a trombita s a három hajó népét, az utolsót, mely már ez évben Észak fokáig eljuthatott, visszafordította a harsány rendező. Ebben a pillanatban kitört az északi szél s egy szempillantás alatt úgy álltam ott, mint zuzmarás fa, tetőtől-talpig fehér darával tele lett az arcom, sapkám s minden rajtam levő ruhadarab. A ködöt ez nem verte el. Így téli fának öltözve lábaltunk végig előbb a kavics-kietlenségen, azután nekiindultunk a lecsúszó köveknek, amelyek most még sikosabbak lettek. Mondanom sem

kell, hogy magam is annyira eltenyereltem, hogy alig tudtam megint lábra állani. Ám pontosan, mint az óramű, a mi kis expediciónk befejezte a maga küldetését. Éjjel 1 órakor elindulhattak a motorosok a holtak szigetének széditő sziklái és huhogó rejtélyei közül a csapdosó vizre, amely fehér tajtékjával üdvözölt s mikor a hajóra visszatértünk, éjjel fél 2 órakor üdvivalgás fogadott.

Dovre tanyája.

Kamaszkoromban mennyit ábrándoztam róluk, valahányszor skandináv könyv került a kezembe: Lofotok! Mint a szétszórt csillagokat a mennybéli égen, úgy dobálta el a Teremtés Északnorrvégia partjai előtt a töméntelen szigetet.

A nagy hajó most megállott a mesebeli Lofot szigetsoport kellős közepén. Ahogy kitekintek, első benyomásom az, hogy valamely óriási festett szinpadi kárpitot bocsátottak le előttem. Szemben Digermulen aprócska kikötője a maga piros hajóházával, kanyargó ösvényeivel, melyek a víz partján járnak, fekete turfa-guláival és hosszú-hosszu karósorokkal, melyeken a kősziklához szokott norvégus száritgatja szálanként drága kincsét, a szénát. A kárpit festőjének nagyszerű palettája lehet, mert rozsdavörösre festette a kötörmeléket s messze a távolba kiáltó fehér színt használt, mikor a magas hegyek ormait alakította ki vásznán. Megérkezünk hát a fjord-világba.

A berregő kis motoros zakatolva apró kis szigetnyulványokat hagy el velünk s az a határozott érzésem, hogy most neki fog menni annak a kiugró sziklafalnak, amely mindig közelebb érkezik hozzánk. Ha jól látom, a sziklafal előtt zölden türemlik a víz és fehér habfodor csipkéje ugrik ki alóla. A rejtélyt mindjárt meg fogjuk fejteni. Mihelyt a kis motoros orra már majdnem surolja a zöldmohás kőpadmalyt, az egyszerre

kettéválik és mi benn vagyunk a Troll-fjordban. Hozzá kell szokni a szemnek a látványhoz. Jobb- és balkézről a zöld víz két kapuja ezer méterre kapaszkodik s mind a kettőről zuhogva hull alá a vizesés fantasztikus operadiszletek ködfátyolainak utánzata gyanánt. A fjordnak mindenütt vége van és mindig újra kezdődik, mert minden kanyarulatnál a zöld víz új türemlése látszik: ez mind új ránkzúduló vizizápor jele. A Természet nagy csalafintasága mindegyre elbujik az utazó előtt, bezárja a láthatárt, hogy egyszerre megint szétszakítsa az egész panorámát s még meredekebb hegyet, még zuhogóbb görgeteges zuhatagot láttasson előtte. És a sziklacsodáknak minden új kezdődésénél más-más távlat lyukasztja ki a háttérrel s a nagy palettáról újabb, még kiáltóbb fehér színek kerülnek elő, hogy a távoli hókúpokat ragyogó világosságra emeljék.

A Troll-fjord után következett a mi fjordlátogatásaink sorozata, amely a zord sziklaország csodáit lehetetlen változatosságban forgatta meg a szemünk előtt s valahányszor újba mentünk s valahányszor újból jöttünk, az álmélködés mindig újra kezdődött s lefedte mindig — mintha átlátszó fátyol lenne — a lelkünket, valami belső misztikus izgalommal. A szót, amit itt ki kell mondanom, akkor találtam meg, mikor következő nap a hajó Andalsnes előtt állott.

Oly furesa volt. Furesa volt tudniillik az, hogy három hét után megint vasuti kocsikat láttunk, amitől egészen elszoktunk. S a hegyi vonat a maga tekergő, kanyargó hidmerészségeivel, szédítő viaduktjaival és egymásbaforduló alagútjaival majdnem azt a benyomást tette rám, mint midőn a svájci Engadinben a Bernina-vasuton a Palü-gleccser felé haladtam. „Majdnem“ — mondom és mégsem az, mert megtaláltam az első állomásnál a szót, amely a fjord misztikumát velem megértette. Ez a szó a nagy költő-lelke volt: Ibsené.

Valóban, ki most itt járok, nem magam vagyok, hanem Peer Gynt, az a Senki-Semmi Péter, aki a nagy lángész zord látományában jár ma is az emberiség között. A Dovre birodalmában vagyunk, ahol Aase aszony kunyhója volt, ahol a Dovre király uralkodott s megjelennek manói és csatakos tündérei, ahol mint Peer Gynt, oly kápráztató szépen látja, a Róndana-hegy kezdődik „légvár után légvár épül, iszonyu mélységeken“ s ahol — most hallgassatok ide szívek — örökre énekl a vak Solvejg a szeretetnek el nem apadó dalát. Peer Gynt járt velem a Róndana-hegység kúpjai között, amelyek nagysága a szélrohamtól függött, mert a ködben akkora ormot láttunk mindig, amekkora felett a ködöt szét tudta kergetni a vad szellő. Most már benne élttem a fjordvilágban, mert megszállott Peer Gynt szelleme s elképedve vártam az utolsó jelenést, amit a nagy költő e legzseniálisabb művében énekelt meg, hogy:

*„No lám, a Halling téli diszbe van,
Piroslík alkonyatsugáriban ...“*

Az én fjord-álmodásomnak legfenségesebb látománya, Peer Gyntnek legmerészebb elképzelése, akkor ért utól, amikor a kis Oye kikötőből megkezdtük a felkapaszkodást, csillogó zöld tavak sorozatán át, mikben esodálatos visszfényel, emberkápráztatóan látszottak a havasok fehérén s a zöld gyepek. Mikor ezeken át, át a Norangsdal fölséges kúpjain, át a kékrókafarmok sorozatán, át a Grothli és Grodas gleccser vidékének fantasztikus panorámafordulásain, több mint ezer méter magasságban megint a jégvilágba értünk. Mert közvetlen a Djupvass-magaslat előtt eltűnt minden tenyészet. Szürke gránitvilág ölelt körül bennünket s az égisnyuló szürkesség legtetején, közvetlen előttünk, mintha csak mellettünk szállt volna le emberfölötti hazájából,

ott fekszik ragyogón, csodálatosan és feledhetetlenül a fehér-kék gleccser. Behúnytam szemem s azt álmodám, hogy a vad skandináv szobrász, Jonsson Einar, valamely gigászi alkotása az, a gleccser ott előttünk ruhátlan nővé változott. Felséges merev tagjai feküdtek az óriási szürke gránitpadmalyon, kitárta keblét a nap-sugárnak és szétbontott haja végigomlott a köveken, csodálatos fejalakulata mintha széttárta volna ajkait, hogy várja a nap felséges élesztő csókját.

Jonsson Einar.

Egy pillanatra az öreg Wenczel Gusztáv volt előttem és én ott drukoltam rettenetesen a tintás padban. A II. alapvizsgán a jogtörténetből vizsgáztunk s mindnyájan tudtuk, hogy most az izlandi törvénykönyv kérdése következik. (Mert az minden vizsgán következett.) Nem engem, de a szomszédomat érte a faggatás: „Mi volt az izlandi törvénykönyv?” — „Gragas.” — „Milyen bőrbe volt kötve?” — „Szürke lúdbőrbe.” — „Melyik csattja hiányzott?” — „Jobboldali felső csattja.” — „Téved, jelölt úr, a baloldali” — felelte Wenczel. Mire a mellettem ülő kollégám így felelt: „Méltóságodtól balra, éntőlem jobbra.” Wenczel arca földerült és így végezte: „Jelölt úr, önből kitűnő ügyvéd lesz.”

Egyszóval ezt láttam magam előtt, mikor Izland fővárosába, Reykjavikba megérkeztem s rögtön elindultam, hogy megkeressem a Gragast.

Az első középület, amibe kerültem, sajtóságnak zsebkönyvtára volt az egész izlandi főhatóságnak, mert benne volt két szobában képviselőház, felsőház, egy másikban a minisztérium, a harmadikban az egyetem és a másik emeleten az egyetemi könyvtár. A Gragasnak azonban semmi nyoma. Továbbigazítottak a múzeumba, ahol kiült, hogy mikor a dánok elfoglalták Izlandot, a nagy drága, ősi törvénykönyvet Kopenhágába vitték, így tehát én annak csak a másolatát láthatom.

Izlandi expedicióm tehát felsüléssel kezdődött, de a nagy utca végén, egy halom tetején nagyszerű szobor meredt elém. Egy magasra hajló hajó orrán páncélos hős áll és néz a messzeségbe: marcona arcán látszik, hogy hódító. Az Arnarson Ingólfur, az ősi viking hódító, a honalapító. A szobrot az izlandi millenium alkalmával, négy esztendővel ezelőtt, az amerikai nemzet adományozta az izlandiaknak s belevéselte az adományozó sorok mellett a nagy szobrász nevét is: *Jonsson Einar*. Bevallom tudatlanságom, eddig sohasem hallottam róla. A szobor mögött azonban emeletes épület tárt elém a maga oszlopos szürkeségében, ez Jonsson műterme és múzeuma.

Mikor odaléptem, egyik csodálkozásból a másikba estem. Az őslángész eltagadhatatlan ereje töltötte meg nagyszerű alkotásaival a termeket. Maga a teremtő szobrász, Jónsson, sajnos, nem mutatkozott, nem tudtuk kicsalni lakosztályából.

Kétszer volt még ilyen különös, szinte bántón megrázkódtató fölfedezésem. Egyszer, mikor Párizsban Rodin múzeumát, máskor, midőn Brüsszelben Wiertz különös kabinetjét, egy félőrült festőnek csodálatos képeit láttam. Helyesen idéztem Rodint, mert az izlandi őstehetség első munkáin a nagy francia művész utánzása látszik; azután jönnek, mint minden szobrásznál a világon, az ősgörög művészet nyomain indult próbálkozások. Fornlistin szobra, mely tudtommal antik művészetet jelent, már a remek bevégeztség minden jelét magán viseli.

Ám ez csak kezdet. Valami csodálatos őserő tárul ki előttünk, amely gigászi alkotásokra képes, egyszerre dalol, alakít, filozófál, és mindenekfölött az égbe tör. Ha jól tudom, a dán állam rengeteg összegeket bocsát ez izlandi különönd rendelkezésére, hogy színes márványban s bronzban tudja megörökíteni azt, amit legendák

ködéből kimarkol és plasztikus alakba mintáz. Valóban úgy kell lennie: ez az ember a ködöt, mult és jelen ködét akarja rettentő munkával lenyügözni és belegyurni a mi képzeletünkbe. Ehhez csodálatos technikája van. Minden szobra minden oldalról nézve más és mindegyik távlatból tökéletes, meglepő alkotás. Meredten állok meg a „Természet“ elképzelésénél. Óriási sfinksz ez, amely elől táplálja a férfit és nőt, kik hozzá kúsznak s oldalt látszik, amint ugyanakkor eltemeti őket. Csodálatosak a síri elképzelések, ahol a fekete-szürke anyaföld van megszemélyesítve s összekulcsolt kezei között nyugszik a bronz halott. Tulvilági látomány, mintha az ős izlandi sagák, az Edda alakjai egyszerre kitörnének a földből. Megrendített az a felfogás, ahogyan a nagy szobrász a hajnalt elképzele. Irdatlan álarcos alak tör ki félig kimunkáltan a földből, rücskösen s darabosan, mint ahogyan a Nibelungokban a köd-sipkát magára huzott hőst képzeljük s ennek a vállán ideális, hátrahajló női alak valóban a megjelent és világító hajnal. Ugyanez a nagyszerű női akt az emberiség sorsának kifejezője nála egy meglepő, ég felé törő alkotásban, amely elé ezt a címet írta: „Századok hullámai“. Óriási méretű elképzelés, a tenger hullámai fölfelé csapnak és az elmerülő emberiség fejei úsznak benne vergődő kínban, míg a hullám mind feljebb és feljebb tarajlik s legfelső, az égbe csapó hajlása ismét ideális nő hátrahajló testében teljesedik.

A műterem tele van izlandi hősök, próféták és országteremtők hasonmásaival. Történetüket nem ismerem, de látom azt a csodálatosságot, hogy egyik helyen szemben az „Uttörő“, Jonssonnak kedvenc alakja áll előttünk egyemberszélességben fölemelkedve, de háta mögött több mint ötven ugyanily alak ebben a hosszúságban, úgy, hogy a szobor végéről nézve nagy néptömeg az, amelynek vonulását látjuk.

A szoborköltészet és háromoldalu plasztika tetejét azonban abban a látszólag szerény, de megrázóan nagy alkotásban fedeztem fel, amelynek egyszerű címe ez: „Jól“ E szó karácsonyt jelent. A nézővel szemközt először kis Jézuska látszik kiterjesztett karokkal s rajta a karácsonyi csecsebecsék, vásárfia van kirakva. A Jézuska mögött két nagy szárnyat látunk, de ez a szárny nem a Jézusé, hanem oldalról nézve megpillantjuk, hogy Jézus mögött hatalmas angyal térdepel, a szeretet angyala. A szárny az övé, de őt a szeretet anynyira lehajtja, hogy szemben csak a kis Jézust tolja előre. Viszont a szobrot hátulról nézve, ott már eltűnik az angyal is, helyette kétszárnyu töméntelen toll mutatkozik s mögöttük egyetlen láb: a szeretet elbujt angyalának alázatos közeledése az emberiséghez.

Az izlandi kép, amellyel gazdagodtam, eddig van. A látványt elfeledni nem tudom, ábrándom még most is tart. Egy lángész különös nagyszerűségét látom, amint páratlan leleményességgel közeledik hozzám, hogy elkápráztasson.

Norvég benyomások.

A Milwaukee bűvös filmje szédületes gyorsan lepergett a norvég partokon. Majdnem úgy járt mind-egyikünk a saját lelkével, mint a rossz filmező, aki későn veszi észre, hogy egyetlen lemezre vette rá összes képeit s azok mindegyike elhomályosítja a többit, vagy, hogy a hajó tréfájánál maradjak, (—mert lassan minden utazó társaságban megszületik a humornak különleges faja —) a sok norvég látomány végén úgy járhatunk, mint az amerikai utazó, ki Itálián végigrohant s mikor Rómát kérdezték tőle, arról csak annyit tudott, hogy ez az a város, ahol két szürke kutya megmarta egymást.

A Nordcapról lefelé evezve, először Tromsø árbo-cos kikötője merül fel a láthatáron. Meg kell mondanom az igazat: a tengerből kibukkanó város olyan váratlan, hogy még ma sem hiszem, hogy Tromsöt láttam volna, mert mindvégig a bolygó hollandi dalát hallottam, amint a norvég partokon a déli szélhez énekel. Valami meseszerű van az egész látományban, — de több is. Valami nagy gyanakodás, mert aki az óceánt járta, tudja, hogy a tenger rendkívül mohóvá teszi az emberi szemet s élvezetvágyát, úgy, hogy a legcsunyább parti város is tündérligetnek látszik.

Mikor elsurranva egy kis festői sziget előtt, amely valaha vár lehetett, újra házsorokat, most már igen kiterjedt házsorokat láttunk, a nevét magam kitalálom:

Nidaros. Persze Nidaros nincs sehohol a térképen, de ott van abban a nagyszerű regényben, amelyet Sigrid Undset „Christian Lawranstochter“ címmel írt a norvég középkor harcra gomolygásáról és vad küzködéséről. Ez a Nidaros ma Trondjem. Harmadik városa a szép és barátságosan mosolygó Norvégiának. Maga a nagyszerű Olaf székesegyház (elnevezve arról a nagy szent királyról, aki Szent Istvánnak és az ugyanakkor élt angol Szent Edvárd királynak kortársa és történelmi rokona volt), a hatalmas normán gót boltzatok sokasága, amely kéklő szappankövek tompa fényében tündöklik, feledhetetlenné teszi a várost, ha nem is lenne meg benne az a különös norvég mosolygás, amely mindjárt első pillanatban feltűnik. Igen. Ezek a piros és zöld házacskák, amelyekkel Norvégia teljes, ezek a zord sziklák közé beékelt kis kertek, a benyúló tavak, sőt rájukzúduló vizesések, mint a nagy trondjemi vizzuhag is, valami különös mosolyt és kedveséget bájolnak az elé, ki látó szemmel fölfedezi őket. Mennél délebbre mentünk az országban, ez a bájos norvég mosoly annál szélesebb s annál kedvesebb lett, annak ellenére, hogy még mindig a misztikus Olaf birodalomban és a kételkedő ibseni lelkek hazájában jártunk. Nem a sziklák lettek kisebbek, hanem kiütközött a mohás házbordák közül is a norvégeknek végtelen virágszeretete. Persze a maga furcsa formájában. Miután csoport-turisták gyanánt hozzászoktunk ahhoz, hogy gyönyörű norvég gyerekek üdvözlő ordítása fogad minden útfordulónál, az egyik kanyarnál olyan ütést érzek a homlokomon, mintha kemény seréttel vágta volna fejbe s akkor látom, hogy jámbor nebulók augusztusi ribizlivel köszöntöttek, amibe majd beleszédültem. Ez a kis ribizli-kultúra, amely aztán virágoskertté fejlődik — halovány rózsákkal és sápadt szegfűkkel, — a norvég világnak, (amelynél csodálatosabb és

kanyargóbb térképe nincs az Uristennek) egyik legbájosabb látománya.

Bergen a következő kikötő, hol a hajó megállt, már a régi norvég főváros minden ékességével diszes, azonkívül, hogy a nagy tüzvész óta egyike a legszabályosabban épített és legtöbb parkkal ellátott embertanyáknak. Ahogy a kikötőből a vagyonosabb osztályok házai felkapaszkodnak a kilátást nyújtó hegyekre, a Svábhegy és Rózsadomb benyomását kapom és még furesább volt, hogy amikor elcipeltek Fantoff kilátó helyre, hogy megmutassák a híres Stavkirke-t, a X. századból megmaradt őstemplomot, melyen pogány formákkal küzdök a friss kereszténység egyszerűsége — minden faragásán szakasztott ugyanazokat a formákat látom, mint amiket hún-avar sírokból ástak ki a mi kutatóink. A sárkányok teljesen az Attila-kincs mécséinek közvetlen rokonai. Mintha idetelepített Attila-birodalomnak volna múzeumi emléke.

Bergen nagyszerű kórháztelepein kívül, amelyek a fjord-világ legnagyobb baját, a tuberkolózist rejtegetik, az a pár utca érdekelt legjobban, ahol szűkmellű, keskenyvallu házak egymás mellett szoronganak színes faléctetejükkel és nagyfaragásu ablakaikkal. Ezek az ősi Bergennek utolsó részei, amiket minden tüzvész megkimélt. Emlékeztetnek arra az időre, amikor a régi norvég főváros a nagy német Hansa-tengerészeknek volt a telepítése, a Hansának, mely először indult az Északi-tengerre a német városokból a modern élet nagyszerűségei felé; teremtői voltak és egyszerre voltak urai hajónak, kalandnak és üzletnek. Ma már kivonult innét Németország és Norvégia, csak ködös emlékként emlegeti Hamburg és Bréma ősi hajósait.

Az oddai kikötő volt az utolsó hely, ahol még norvég földre léptünk s nagyszerű az utolsó vizi látványosság, melyet megmutattak. Miután évenként Ga-

stein környékét szoktam járni, azt mondhatom: szösz szerint ugyanaz ez a norvég vízesés Latefoss sziklái között, mint a gasteini világhírű csoda, avval a különbséggel, hogy belé kell azt képzelni abba az ősállapotba, amikor még semmi ház, semmi hid nem fogta keretbe az östermészet rettentő és kétoldalról is egymásra bukó, embert megrendítő hullámgörgetegét.

A Milwaukee-film utolsó képéhez ért s nyílt tengeren, pontosan elérve a dán világítótornyok jelzéseit, egy szép reggel az Elba partjai, kedves kirándulópagonyai voltak már mellettünk. Mint fészkébe visszatérő madár, úgy dohogott a mi kedves gőzösünk az Elba nagyszerű kikötővárosa felé, melynél tökéletesebben kiépített kikötői készséget sehol a világon nem láttam. Egyszer csak körülfogtak a vörös hatalmas raktárházak, melyek valaha a világhódító német kereskedésnek voltak szánva, az óriási emelődaruk felénkhajoltak s mikor felharsant trombitán s dobon a német Himnusz, a Hansa város boldogan fűzte magához büszke hajóját, a Milwaukee-t.

Búcsuzott tőlem a Fjord.

A norvég fjordvilág minden látogatója akkor éri el e meglepő világ látományainak legfeledhetetlenebb csodáját, amikor a Geiranger fjordot megtalálja útján. A Djupvassmagaslat, honnét le kell ereszkedni a fjordba, olyan, mintha maga a Halál egyszerre leszállt volna a földre és jeges lepellel letörölt volna innét mindent, ami mozgásnak, életnek, tenyészetnek, virulásnak nevezhető. Néma völgytöbörök, amikben bágyadtan tükröznek a gleccserek beléjüknyúló foszlányai — gránitkupok, mik az estszürkület örökös színében derengenek, — a szemhatáron köröskörül a megfagyott bezártságnak láncolata... Mondjam-e tovább? Az ember lassan magát is az élettelen élet megdermedt részének érzi.

A Djupvass-hágó legtetején azonban a jámbor humornak is joga van fészkelnie. Egy lapp család húzódik meg nyomorgó kunyhóban, régi benzines dobozon ülve s mintha csakugyan Madách „Tragédiájának” utolsó színe következett volna el, hol az utolsó eszkimó az utolsó fókát lesi, a mi ravasz lappunk egy kocsinak indult kis iramszarvast mutogat. A mutogató dija egy norvég korona, de mert a szerencsétlen szarvas még nincs kellőleg beilleszkedve az Ember Tragédiájának kellékei közé, olyankor is megjelent a lécfélszer ajtajában, amikor a turisták nem voltak hajlandók egy koronát fizetni az ő megnézéséért. Ettől

feltámadt az utolsó ember üzleti érzéke és hatalmas rugással behajtotta a magát ingyen mutogató állatot a félszerbe. „Üzleti érzék a hó alatt“ címmel irhatna ebből regényt valamely nekilendült humorista.

Mihelyt tulértünk a Djupvass-hágón, a mesteri út, mely a szakadékok felett, nagy meredélyek szélein izgalmas biztonsággal vezet keresztül, mind meglepőbb és mind riasztóbb körképek előtt vonul el. A sziklacso-dáknak, a közöttük lerobbanó vízfüggönyöknek s a mélyen megcsillanó zöld fjordtükörnek sokszoros látványossága oly váratlan perdüléssel, annyi oldalról s oly önmagát meghazudtoló változatossággal zúdul az emberi szem nézőterébe, hogy lassan, amint negyedóráról-negyedórára ez a képcsarnok mind szédületesebben forgott előttünk s mind magasztosabb színekben jelent meg az útnak minden oldalán — mondom, lassan az a leküzdhetetlen rezgés vonult át egész valómon, amit — amikor szólni tudtam — egyszerre minden utitársam magáénak vallott. Ez a soha nem érzett különös idegrándulás, saját bensőmnnek előttem ismeretlen leleplezése, valamely szavakkal ki nem mondható módon azt éreztette velem, hogy mindez természetes, mindez megérthető — csak egy érthetetlen: hogy én itt vagyok.

Az út egyszer csak eléri csodálatos kanyarainak legvégső fordulóját. Majdnem ezer méter mélységben alattunk ott zöldel, mintegy szakadékba belétemetve, maga a fjord. Ahogy percre megáll a gépkocsi s annyi időnk van, hogy a sziklaóriások talpához le tudjuk vetni tekintetünket, a szürke sziklaöblök legalján, a csodálatosan zöld gyűrűző vízbe beledobva oly piciny kis gyerekjáték látszik, mint a karácsonyfa alá tett parányi babateknő. Mind felkiáltunk: „Ez a mi nagy hajónk, a Milwaukee!“ S ahogy a rohanó uton közeledünk a zöld mélység felé, ahogy nőnek a hegyek s azokról a „Hét nővér“ szédületes vízese ezer méterről lehull mint fehér túlvilági

fátyol a zöld hullámokba, ahogy az út végre emberjárta gyep és fenyőerdő változásain át eléri Merokot, ott vagyunk a fjordban.

A Milwaukee ismét megáraszedett minket, az egész hajó népét s míg más jármű összes gépkocsijainkat a fjordszakadék tulsó oldalára szállította, lassan kezdtünk kivonulni a norvég tengerszakadékok mesevilágából, hogy távol homályban kéklő szigetek között megint a messzi nyílt tengerre érjünk.

A misztikus út utolsó óráit, mikor már mindenki eltűnt kabinjában, ott töltöttem a hajó végén. Nem is tudtam volna elmenni. Megint Ibsen Peer Gyntje (Senki Semmi Pétere) voltam, hiszen amint ő énekelte a művészlelke szerint:

No lám, a Halling téli diszbe van,
Piroslik alkonyat sugáriban.
Testvére, a Jökel-orum mögötte
Kéklő jégköpenyét már felöltötte.
A Folge olyan fehér, olyan folttalan,
Mint szüzeány a tiszta patyolatban.
Eh, hagyjátok, ne bolondozzatok,
Mit táncoltok, vén gránitoszlopok?

Az est leszállt s mint Ibsen énekelte, lassan a fjord minden partja lehúzta süvegét, fekete lett a világ és szürke kúpok a szigetek, melyeket a hajó kétoldalt kerülget. Most már a tenger-fjordnak acélszíne van, a zöld és kék palást leesett a hegyekről. Az égre nézek, borus és fátyolos az, amikor egyszerre, mint nagy lépcsősarnoknak kupolája, az egész boltozat fölemelkedik és ibolyalángokkal ég köröskörül a felhőkárpitok körpereme.

A halványfekete hegyek lassan bebujnak az éjszakába. A szigetormok közül, miket kerülgetünk, már csak egy-egy sziklásáv látszik. Az éjszaka ráül a feketén hullámzó vízre s arról hirtelen, mintha egy láthatatlan kéz riasztó csapását éreznők, felszáll a sirályok fehér hada s nagy lassu szárnycsapással jön utánunk, bele a tengerbe és az éjszakába.

Igy búcsuzott tőlem a fjord...

II.

VIOLA-VÁROS

Gyöngyházból való hajlék.

Most kezdődik! Tessék, tessék gyorsan helyet fogni! Nem csalás, nem áttatás, nem hamis valóság, hanem bűvészmutatvány! Még egy perc... Most kezdődik! Csak mi láthatjuk, senki más!

...Senki más! Mi boldog, elkényeztetett kölkei a csodavárosnak.

Akármelyik padot választhatod. Várd meg percere az órát s akkor megkezdődik a nagy varázslás. Egyszerre gyöngyházszínre változnak fölöttünk a felhők, gyöngyház lesz a pára Kelet s Nyugat felől, ezüstös gyöngyház a kép alsó része: a csendes mormoló nagy-szerű Duna is. Bármerre fordulsz, mást se látsz: gyöngyház. Mi gyöngyházból való hajlékban lakunk. A fölséges kagyló összecsukódott fölöttünk. A mi egész világunk szürkén csillogó, ezüstös szivárványt sejtető, selymes, finom gyöngyház.

Elmerülünk, mint valami mesebeli tengerben, a mi gyöngyházból való hajlékunkban. Az egész gyöngyház-mindenség egyszerre csak zúgó kagylóhangot ad. A zümmögés mind erősebbé válik s köröskörül, úgy amint a gyöngyházláthatár körbeszalad — folytatódik és erősödik a zengedelem. Különös, mert olyanforma hangot ad, mint nagy vashámorokban, mikor az óriási forgó-daru a Martinkemencéből kiemeli az izzóvá vörösödött acéltönköt s az sistergő sóhajtások között kezd elfehéredni. Talán bűvárok hallhatnak ilyen zizegő kongást, mikor korongjukba zárva, leszállnak az óceán mélyére.

Mert mivelünk oldalt és felül együttmuzsikál az egész gyöngyházhajlék, mikor egészen elzárkoztunk belé. Persze hozzá kell szokni. Az esti levegőn terjedő páravonulatok folytán néha azt hiszi az ember, hogy zivatarterhes felhőben telepedett le. Mert még sárga-zöld vilámok is cikáznak benne. De minket, gyöngyházszelléreket ez meg nem téveszt, csak a köd alatt elsettenő villanyos felvillanó villámlobbanásai azok a közönséges huzalmutatványok s csak a párafosztlányokon át lesznek rejtelmesek. Ám nekünk, gyöngyházlakóknak nincs erre semmi szükségünk, mert mi magunknak vagyunk a legigazabb rejtetem.

Gyöngyházból való hajlékban, annak zúgó-zengő koronghangzásában mindegyik embert, asszonyt, kicsit, nagyot, rongyosat vagy dúst egyszerre csak megszáll a Bevégeztségnek érzete. Itt nincs sem kezdet, sem vég. Nem volt előzmény és senki közülünk nem vár folytatást. Ezt nehéz megmagyarázni annak, ki nem ül a mi padunkra, azért, mert a Bevégeztség olyan mint a levegő: mindenütt jelen van, teljesen kitölti láthatárunkat s éppen ezért sehol sem tudom megfogni valamelyik csücskét, hogy megmarkoljam. Talán csak az értené meg a helyzetünket, ki sorra kihallgatná a padonülőket, amint lassan úgy belesüppednek a Gyöngyházvilágba, ahogy az égi nap belemúlik a felhődunyhákba. Nem is bolondság, ha azt mondom, hogy minden teremtetett ember külön kis nap s az élete külön felhődunyha.

Erre az elgondolásra akkor jutottam, mikor ketten ültek két oldalomon a padon. Mindegyiket egyszer csak — bár maguk sem akarták — hangra szólaltatta a gyöngyházhajlék moraja s átható zengése. Valósággal úgy volt, hogy maguk nem akartak beszélni, mégis szólniok kellett. Valaki kisértetiesen összehangolta a duójukat, melyről maguk sem tudtak eleddig semmit. Az

egyik barátom híres író lett. Mindennap írják dicsőségét a lapok s egyszer csak azt kezdte elmondani, amit egyikünk sem kérdezett tőle, hogy ő körbeszaladt a nagy hírességével és akkor jött rá, hogy nem tud kijönni belőle, mert az Bevégzettség. Legnagyobb regényét, miről ma már minden tanuló tanul, egy ideáljának szentelte, annak szánta, hogy meghódítsa. S mikor átadta s várta jutalmát, akkor tünt ki, hogy az eszményi nő semmit sem érzett a regényen a költő hódolatából. Azóta tudja, hogy hol a határa minden Bevégzettségnek. Ezért jött föl a padra üldögelni s beállni zselérnek ezüstrezgésü gyöngyházhajlékunkba.

Másik felem a körönd másik oldaláról kezdte a futást s ugyancsak lihegett rajta. A nagy sietésben egyszerre csak azt találta, hogy átugrotta önmagát. Mert arról zengett nekünk (dehogy nekünk — magának s a gyöngyházhajléknak), hogy mindig más állást, helyzetet, munkát ért el, mint amit tervezett s akart és utólag jött rá, hogy mindig az igazi helyre jutott. Így süppedt bele a Bevégzettségbe.

Előbb a kettő beszélt s azután hallgattunk mind hárman. Összehallgattunk s most még tökéletesebben éreztük a gyöngyházból való hajlék kimondhatatlan varázsát. A láthatár szélén megindult morgó moraj egyszerre csak belőlünk hangzott belülről, úgy mint a barlangba tévedt tengeri hullám hangos verdesése. A zománcos, ezüstös színek, mik kívülről jöttek, összefolytak a magunk lelkével, mintha brokátszálakat fűztek volna abba a titkos kitarultságba, ami bennünk terül. Körüskörül, kívül s belül minden dolgok Bevégzettsége oly tökéletes lett, hogy egyszerre befejezett minket és önmagát.

Igy végződött a nagy-nagy bűvészmutatvány Pest fölött Budán, mikor ég, föld, hegyek, a sziget s a Duna magukravették királyi selymes gyöngyházpalástjukat.

Viola-város.

Egy fiatal, tehetséges festő kedves meglepetésül levelet küldött nekem s képet. A levél arról szól, hogy elolvasta „Gyöngyházból való hajlék“ címmel megjelent írásomat. A kép a várost ábrázolja a hegy tetejéről, úgy amint meg volt írva „szürkén csillogó, ezüstszivárványt sejtető, selymes, finom gyöngyházzsínekben.“ Mert most a festő is így pillantotta meg. Az ő palettája is ugyanazt a színkeveréket adta, mikor meg akarta örökíteni a vásznon; mint az író tolla, úgy a festőművész ecsetje is gyöngyházhajlékot vetített ki benső tükörözéssel a szemlélet világába.

Mondanom sem kell, hogy ez a két ember — író és festő — sohasem látta egymást, sem testileg, sem lelkiileg sohasem találkoztak, hanem találkozásuk mélyebb, csodálatosabb: mindketten ugyanazt a gyöngyházképet fedezték fel. Hol találták meg? Bizonyosan önmagukban, mert a külvilág mindeddig nem tudott semmit sem a gyöngyház-városról, pedig elég sok Baedeker kapta már le s elég idegenvezető magyarázta mindennemű látványosságát.

Mi, írók és festők, egyetlen színben s annak ránkboruló látványosságában találkoztunk s ebből teremtettük meg, mindegyikünk a maga lelke szerint, a magunk kedves gyöngyházhajlékát. Ez a váratlan egymásratalálás, mely a lélekbúvárlatot új adattal, a szembenyomások belső hangulattalálkozásával gazdagítja, önkén-

telen s a maga láthatatlan erejével arra ösztökél, hogy folytassam ezt az új fölfedező utat, amelyhez hasonló ritkán nyílik meg az emberfigyelő előtt s mely valami új nyíláson vezet le abba a mélységbe, amelynek neve: Lélek.

Az ezüstös gyöngyházlélek fölfedezése után tehát újból leülök az íróasztal elé, megvárom míg minden elsötétedik s az ablakomon kezd mind csillogóbban betörni az alattam elterülő város fénykévéinek képe. A lakásban csend. A szobában nem jár senki. Csak a sarokból hallatszik a megindult rádió légből érkező, magányos hangzengzetének behullása az esteli homályba; ez még földöntúlabbá teszi a hangulatot, mely mint valamely settenkedve lépő óriás, puha karjaival átfogja az egész környéket s végül — hopp — magábaölel engem is. Rabja vagyok. Megadom magam...

Megadom magam és nézek merőn a nagy tükörbe. Olykor-olykor hátrafordulok. Miért ez önkéntelen mozdulat? Most már tudom. Azért tekintek a lelkem háta mögé, hogy megtudjam: van-e más lélek is, ki most velem együtt ugyanabban a színképelemzésben, a színsejtő ember lélekműtermében akar találkozni? Ha ilyenre akadnék, megint gazdagabb lennék ismeretlen hangulat-testvérrel! S ez nagy dolog. Talán nincs nagyobb találkozás a Vér szaván kívül nála.

Lélek-lesem ma még csodálatosabb, mint valaha volt. Nem emlékszem, hogy valaha ilyen tündéri látvány tárult volna eléem; még akkor sem, midőn kamaszkorban a Svábhegy fái alatt vártam a rózsaszín cseresnyét s vágództam a rózsaszín élet után. Most violavárost lát lélekszemem, nagyszerűt, feledhetetlent, föl-ségest.

Nézem s egyre nézem. Nem lehet csalódás. Köröskörül, a svábhegyi kolostor tornyától kezdve a Jánoshegyen s a Rózsadombon át óriási függöny nyúlik át a

Dunán, körülfogja Rákos mezejét s lent Csepelnél szegi be a láthatárt. Ez a kárpit felvonul az égig s azt is beborítja mélyen s teljesen, ameddig csak a szabadszem kémlelő látása elér. Már nem is leeresztett függöny vagy föllebbent kárpit — inkább csillagok leszállott ködhálójának mondanám. Ha szabad úgy nevéen neveznem, ahogy magamat meglepett, violaszín égi zuzmárának hívnam. Mert mélységes, mindjobban mélyülő, bársonyos violaszínt látok köröskörül — szinte meg tudom fogni: a sötét ibolyától lilásvörösíg csillannak puha, szemsimogató gerezdjei. Violaszínné lett a városom s minden nézéseim. A nagy, folyton himbálódzó rejtelmes fátyolon tűzvirágok csillannak fel, mint drága himzéseik mesteri rózsa-, szegfü-, liliom- és narancsdiszítései. A tűzvirágok között nincs különbség, bár a kép felső boltozatán csillagok ők, a közép táján a város lámpásai s lent, a legmélyebb mélységben a folyóból tükröző tűzgyöngyök villanásai. Ám mind bele vannak burkolva, göngyölve egyetlen viola-lepedőbe, mely égen és földön lebeg s átkarolja az egész világot, mely kitárul elénk. Átkarolja az egész világot, mely lenyúlik belém.

Igy lettem társa a viola-városnak, nagy és szent — mert hangtalan és önzetlen — estén.

Találok-e megint lélektestvért, én édes olvasóim, közöttetek?

Elpattant lelkek.

Szerelmes vagyok magányos sétatimba. Ilyenkor Magammal tudok találkozni — egyedül — s ez mindig váratlan és kápráztató jelenség. Néha azt is kérdezem Tőle — Magamtól —, hol van Benned az, amit „kor“-nak, időmúlásnak hívnak, — de még sohasem kaptam erre választ. Ellenben csodálatosnál rejtelmesebb virányokon s barlangokon vezeti át saját énem Magamat. Egyes fordulóknál azt kell hinnem, hogy a lelkem háttéréből elrejtőzött tűzijáték színes, csillogó, fölragyogó röppentyűket vagy szikrázó tűzzuhatagokat hajigál felém, hogy ámulatba ejtsen.

Igy jártam most is a lélek-sétányon. Egyszer csak azt kezdtem észrevenni, hogy az emberek — már tudniillik azok, akik érdemesek embernek lenni — ha felém közelednek, vagy éppen szembekerültek, legyenek bár barátok vagy derék ellenségek: belülről kigyulladnak s elkezdenek hol parázslani, hol világosítani, hol egészen lángolnak és égnek a legleírhatatlanabb fényszínekben. Vannak homályosak s megint jönnek tulvörösödők. Vannak halovány színűek s rejtelmes, ritka fényűek. Némelyik olyan, mint a higanygőz vetítése: kékes és rejtélyes. Vannak egyformán s csöndesen derengők, mint a fagygyúgyertya, mely nagyanyám koppantójára várt; mások oly hivalkodóan tündöklők, mint az argonnal- vagy kryptongázzal töltött izzó villanykörték.

Van, amelyik egyszerre fellobban, mint a vulkán s hirtelen tűzesóvát dob föl az égbe, mikor elébedobbanok. S a legkülönösebb? A legkülönösebb bennük az, hogy csak én látom bennük mindezt a szivárványos fényt és ragyogást s ők maguk nem is sejtik, hogy nekem világítanak s velem szemben önlámpásukkal árulják el igaz lelki mivoltuk legeslegmélyét. Szentjánosbogár előttem minden emberlélek, mindegyikünk a másiknak világít, ha az Élet-estje lassan közelg, mint csendes, fülledt jázminillatos nagy nyárutói éjszaka.

Mióta ezt a csodát megismertem, azóta még nagyobb sétálóvá, még gyönyörködőbb föltalálóvá változtam. Most már nemcsak barlangok s nefelejeses szigetek tájain járok, nemcsak sivatagokba rejtett oázisoknak lettem megtalálója, hol friss kristályforrás víze csörgedez, hanem valósággal lampionok és tűzijátékok között járdalok, mint a keleti szultánok, mikor függőkertjeikben pazarolni akarták a vágyat és gyönyört. Az emberek tüzekké változtak s úgy hívogatnak az ő lelküknek ismeretlen tájaira, melyeket ők maguk nem tudtak fölfedezni, úgy mint messzi őrtüzek a tengeren. Nincs nagyszerűbb, mint utazni, vonulni, bolyongani világító emberlekek tüzbeli birodalmában. Mennyit élvezek! Ők nekem nyujtanak tűzijátékot s ez még mindig fényesebb, mindig nagyobb, mindig izgatóbb lesz, mennél sötétebb az égi napszállta s földjáró társa, az éjszaka.

Az én utamban most megint új fölfedezés állított meg. Bár eddig mindig hallgattam arról, hogy ember-villanyok között járkálok, most úgy éreztem, mint Dante, midőn írja, hogy a Mindenségben szikrákat látott s a szikrák énekelni kezdtek, mert mind emberlekek voltak. Ezért most már nem bírom tovább a kárpit mögé rejteni nagy és megrendítő látásomat. Tündérlámpásu, szentjánosbogaras emberbirodalmamban új

eseményekre bukkantam, mint a csillagász, kinek mérési egyszer csak azt jelentik, hogy új, eddig ismeretlen bolygó vonzási hatását tudta felfedezni a csillagos égen. Lelkek közt vándorlok, mint régen s ezekben gyönyörködöm, midőn égnek, amint mondám. E vándor kóborlás oda vezetett (s ez lenne „korom“, az „elmulás“ hatása), hogy világító lámpáknak ismertem föl az embereket s bennük a szikrázó tüzek színes ragyogását látom, mely felémragyog. Most azonban — s ezt kell jelentenem! — hirtelen még megrázóbb fölfedezéshez sikerült eljutnom. Szakasztott olyan ez, mint mikor éjfélhez közel a Nordcap sziklabércére felkapaszkodtam ott távol Norvégiában s egyszerre az éjféli nappal szemben éreztem, hogy északi szél rohan felém, zuzmárás fehér lett tőle arcom s ruhám, de a szélrohamtól szétszakadt a felhődunyha, mely az eget s a tengert megülte s közöttük meglátszott rejtelmes narancssárgán az éjféli napnak sugárzása. Ilyen égrepedést és lélektalálást éreztem most, amikor fölszedtem utamon lehullott emberlelkeket, kik többé már nem világítanak. Csakugyan a Nordcap öblében voltam, ahol a tengerkivetette törmelékek mind valaha élő kagylók maradványai lehettek. Én nagy utazásomban elrepedt emberlelkekre akadtam, melyek szakasztott olyanok voltak, mint azok a tengeri kagylók, melyeket idehajigált az örök óceán. A lábaim előtt tele volt a fenyér, a lélekbirodalom fenyérje, kiégett léleklámpásokkal, olyan emberlelkekkel, melyek egyszer mind ragyogtak s hirtelen szétrepedtek és most itt feküsznek a földön.

Most már meg is fejtettem izgalmas és hirtelen rejtélyüket. Az elpattant lelkek, melyeket a csodálatos birodalomban, hol annyi lámpás világított nekem, a földön megtaláltam, költők lelkei voltak s akkor repedtek el és váltak kavicsá, akkor hullottak élettelenül a kisérteties fenyérre, mikor az a költő, aki addig világí-

tott, először hazudott. Egyetlenegy hazugság elég ahhoz, hogy megrepessze a költőlelket és széjjeltörje azt.

Mert az első hazugság megöli a költőt. Minden emberek között ő az egyetlen, aki csak addig él, míg a maga igazságát el nem oltja.

Lehunyt szemhéjak.

Mióta lélekbúvárlásra adtam magamat s koronként szuggerálással is foglalkozom, arra a fölfedezésre jutottam, — amit más pszichologus már bizonyosan előttem régen fölfedezett —, hogy a lélekbe való betekintésnél nem a szem a fontos, hanem a szemhéjnak a csukódása. Ez a legönkéntelenebb s egyuttal legközpontibb mozzanata annak a lelki szervezetnek, amelybe belé akarunk hatolni, legnevezetesebb megnyilvánulása annak az eddig előttünk elrejtett akaratnak, amelynek helyébe mi a saját akaratunkat akarjuk sugalmazni. A szem villanásában s félénk vagy kihívó tekintetében, boldoglátó vagy bajlátó hangulatában benne van ugyanaz a rejtelmesség, mely a szemhéj leereszkedésében vagy felrebbenésében is jelentkezik, csakhogy a szemet az Akarat a maga uralma alá tudja terelni, leparancsolja vagy elfátyolozza pillantását. A szemhéjjal szemben azonban az Akarat tehetetlen: ez megy a maga ösztönös és leplezetlen mozdulásai szerint. Így árul el mindent. Ő a titkolódzó szemnek csacska társa vagy az elzárkózott léleknek fecsegő kapusa.

Maga a szemhéjnak lezáródása, ha jól megfigyeljük — de ahhoz nagyon keményen s ismételt, rögzített figyelemmel kell lesni a megfigyelendő lélektársat —, ez a lezáródás oly jellegzetes, hogy úgyszólván kifordítja felénk az egész eldugott és begombolkozott

embert. Vannak szemhéjak, melyeknek fáradt csukódása hivatkozó kéjt jelent: olyanok, mint ama félig leeresztett redőnyök, melyek elé virágokat tettek ki az ablakpárkányra s az ember minden pillanatban azt várja, hogy integető csipkekendő fog kinyulni rajtuk. Vannak szemhéjak, melyek az Opera vasfüggönyéhez hasonlítanak: tulajdonosuk kimért és elhatározott mozdulattal jelenti, hogy már nincs többé mit keresnie a külvilágban s belül ezalatt szétbontják összes fölszerelését és a lélekből, amit eddig mutatott, nem marad semmi más, csak üres váz. Sok ilyen operafüggönyös bábra akadtam már, jóval többre, mint ők maguk hiszik. Vannak várakozó és leselkedő szemhéjak. Ezek hirtelen és gyakran rebbennek: ha feljűk közeledünk, akkor az apró ráncokon látszik, hogy várnak valakit, de nem merik azt szemükkel sem elmondani. A te szemednek kell ezt kitalálni az ő szemlehungyásukból. Vannak szemhéjak, melyek oly gyorsan és biztosan zárulnak, mint mikor este az ékszerüzleteket lezárják s a redőnyön nyílás maradt csak azért, hogy a kis lyukon mindenki benézhesen és lássa, hogy nincs számára, senki számára titok; ezért nincs titkuk az ilyeneknek a te számodra sem. És van olyan szemhéj, amely ruganyos, selymes, egyenletes: jelenti azt, hogy ott bent oly nagyszerű kiegyenlítetttség uralkodik, mintha görög oszlopcsarnok márványai közé lépnél — egyebet sem kell tenned, mint magadban is fölfedezni a kiegyenlítetttség jótevő rendjét s ezért kidobni magadból e szemek nézésére minden handabandát —, mert hiszen nemcsak az éléskamránk van tele kidobott dobozokkal, hanem a lelkünk is tele elhasznált reklámáruval, amitől meg kell szabadulnunk, ha a szemhéjak beszédének hallgatása alá kerülünk.

Ez a szemhéjtanulmány és kutatás, melynek még csak az elején vagyok, jóval nagyobb, mint az alchimia,

a planétahuzás, a grafológia vagy a tenyérből való olvasás. Nagyobb mindfelett azért, mert nem holmi holt anyag, ásvány, írás, papiros, pergamen vagy a kéz vonala a vizsgálat tárgya, hanem eleven, mozgó, mind-egyre ujrászülető lélek van előttem: ő maga rebben, ő maga sír, vagy hallgat, maga hív téged vagy elutasít.

Hogy kiképezsem magam szemhéjmesterré (egyszer ez is foglalkozás lesz majd s a telefonkönyvben a bridzsmester mellé iratik), magamon folytatom most a kísérleteket. Lehunyom két szemem szemhéjait. Ez nem megy olyan könnyen, mert tiltakozik ellen a Szem. Ez a maga természete szerint mindig meg akar szólalni s rárivall, hogy ne vegyem el tőle legalább a saját világosságát, ha már jobbat, szebbet nem adhatok neki mások fénylő fényességéből. Szem úr már nagyon hozzászokott a diktatúrához, nehezen veszi, ha az ember kissé korlátozni akarja hatalmi területét. Nehéz egészen elfeledkeznie arról, hogy mások is vannak rajta kívül a világon, már tudniillik mindenkinek saját világában, mert azon túl aztán — hasztalan minden erőlködés — sohasem jutunk. Egyszóval, rá kell parancsolni az Urra, a Szemre, hogy higgye el, hogy éjszaka van, mikor a lámpásokat mind lefátyolozzák. Én tudom, hogy világos nappal van, perzselőn ég a nap és az élet. Szem is tudja, de mégis meg kell kérem, tegyen úgy, mint hogyha eloltották volna a mécseket. Sötétség van. Mondom, hogy: Sötétség! és leeresztem az Élet redőnyét, lassan, szinte ünnepélyesen. A szemhéjnak minden ránca egy-egy rovátka, mely külön gördül le, mint az ablakom léces függönye. Már majdnem leérkezett, most tovább hull a szemránca, már csak csekélyke nyílás, min a világosság — világ világossága — beszűrődhetik. Egy fél pillanatra még ragyog rajta a távolból valami rózsaszín fény. Aztán hamuszürke lesz az egész mindenség, egész a mennye-

zetig. Végre teljes a sötétség. A szemhéjaim kedvesen és mélyen — mintha csak női kéz bársonytenyere nyomta volna — lehunyták a szemem.

Mély sötét és teljes világban érzem magam. Lassan — miután a külső fény s a külső zaj elveszett —, lassan a szék is érzékelhetetlenné válik, amelyben ülök. Egyszer csak nincs semmi abból, ami mástól származott. Jól elbujtam a szemhéjaim kettős álarca alá s ezért ugyanakkor a Lélek levetett minden álarcot. Szemhéjaim foglya vagyok: tehát egészen szabad. Minden eltűnt, mi börtönszerű: a hivatal, az iratok, a gondok s a terhek. Eltűnt a ház s a szoba is. Eltűnt maga a személy. Szabad vagyok. Szabad azért, mert a magam fogságában tart a lezárt két szemem két héja, őriző kapusa.

Lehajtám tökéletesen a szemhéjaimat: most jól sikerült a mutatvány. Ezért egyszerre kiszabadultam nemcsak a Térből, hanem az Időből is. Eltűntek napjaim, hónapjaim, éveim. Évtizedeim immár sehol sincsenek. Elmállott, mintha sohasem lett volna az Idő egész tartalma: a mult. Mert mi más tartalma volna az Időnek? Az, hogy öreg vagyok, úgy szertefutott, mint napsugárra a gomolygó köd. Csukva a szemhéjaim s most minden tünetem megfordítva látszik: bent a sötétség megérkezése semmivé kergette a gondokat s ezek nehéz, nyomasztó nyomait. Ilyen szabad még sohasem voltam, mint amikor bátran elmenekültem lebocsátott szemhéjaim áthatolhatatlan függönye mögé.

Itt ülök: a szemhéjam zárva. Öregség s évek helyett az az érzésem, hogy a Világ nagy hajója biztosan szeli velem az óceánt. Nem kell semmit sem tennem, csak egyedül lennem Magammal s várni, amint bölcsen s boldogan siklik a nagy Hajó. Édesen ringanak a habok s elmoszák az egész környezetet. Szem-

ben csak nagy szivárvány látszik. Ez van ráírva:
„Öregség“.

Zárva szemem, nincs már pillantásom, csak hal-
kan sóhajtok, hogy meg ne halljanak s föl ne ébresz-
senek.

Hahó! Hajóm! Öreg hajóm! Hahó!

Csukjátok be a lelketeket!

Fortyogó boszorkányüst ez az egész világ. A nagy háboru tüzelő lángja leégette az ördög kötelékeit s most itt rohan közöttünk és tapossa, egyre tapossa a lelkeket.

Lelkeket? Jó szót irtam-e le a papirra vagy tán magamat csalom? Az embertestek mozgó tömegéből, mely köröttünk tolong, hajladoz, vágyik, sikolt, fohászok rezdülnek fel az égig. Ezek volnának a lelkek? Akkor csukjátok be a lelketeket! Ássatok gödröt nekik, mélységes vermet, szögezzétek be azt is deszkapadozattal s hengeritsetek rá még mázsányi követ, hogy soha többé elő ne kerüljenek! Ezek a lelkek? Megriadt rögeszmék hordozói, a Még vallói, kiknek soha semmi sem elég: jóra való restek, akik azt nézik, hogy somfordálhatnak el akkor, ha egy cserepes kézbe valamit dobni kell, vagy vállalni igaz feladatot, bátrat és nehezet, melynek édes sulyát görnyedve cipelni lelki öröm. Ezek lelkek? Csukjátok be őket, mert addig emésztik önmagukat, míg telelármázzák embertársaik fejét s az elmaradhatatlan önzés kielégítésében föl-emésztik az élőéletnek minden édes örömét. Söprüt szeretnék fogni néha, acéltüskés söprüt, hogy elkergessem magam körül a körülhunyoratókat. Mindegyikük megcsalva érzi magát azért, mert önmagáról csalóka ábrándot festett, égig nyúló meszelőn mászik az önelképráztatás sztratoszférája felé s onnét oly nagy-

nak látja saját személyét, hogy letekintve kicsinynek s későinek érzi mindazt, amit kapott, mindazt, amit megért, amit az Élet adott neki. A keserű százjévek korát éljük.

Csukjátok be ezeket a lelkeket, mert eltapossák a sok kis bimbozó virágot, mely a világnak örömet hoz, amellyel mindig tele van a ma hímes mezeje, hacsak el nem rohanunk rajta elégedetlenül! Még, Még, Még!

Az elégedetlenség szakadékában lyukad ki a lelkük, ebbe a lyukas zsebbe hull bele minden eredmény, mit az élettől kapnak, mit Munka szentelt, vagy áldozatos szerelem hozott.

Csukjátok be a lelkeket! Ugy látszik, a nagy vértivornya után, mit világháborúnak nevez majd a történelem, most nagy lélek-szünet következik ránk. E lelkeket el kell kergetni, hogy újak jöhessenek helyükbe, kik tele lesznek a szerény élet teljességének boldog élvezetével. Ma itt járnak az Elégedetlenség lámpavivői s halálra rettentenek minden reményt, félretolnak minden gyönyörűséget még önmagukban is. Még, Még, Még! Ezeknek a még-lelkeknek el kell tűnniök a föld színéről, hogy újjászülethessék a világ. Kormos rikoltásaiktól meg kell szabadulnia a nagy harmóniának, melyet az élet jelent s az emberiséget meg kell menteni szétfröcskölt elégedetlenségük nyomaitól.

A Világ új lelkekre vár! Már elég volt az öntemetkezőkből, a magukat sajnálókából, képzelt sebek gyötrő mutatóiból. Elég! Mindenki fogjon egy ilyen lelket, ha kell a magáét és csukja el! Tegye zár alá gyorsan, hogy soha többé ne savanyítsa el keserű kaprával az élet szent tejét! Mindenikünk csak egy keserű lelket zárjon el és mentve vagyunk mi és minden utódunk. Mindenki csukja el a saját nyavalygó lelkét az Irigység-barlangba, mely a nagy Még várának legmélyebb börtöne. Ha a pince üressége itt megtelik bele-

savanyított embersorsokkal, akkor ledől ropogva az egész Még-vár; mert csak kívülről látszik erősnek s keménynek. A zord és ijesztő bástyák belül üresek, mint a nyomorék lelkiismeret. Ha ez a vár ledől, akkor lesz vége a világlobnak, mert ezek a lelkek mind gyilkos kóroknak a fattyui, ittfelejtett maradékai. Már mindenki tudja róluk, csak még ők nem vették észre. Meg kell várni kioldvasodásukat, mint a patakba nyúló vén fűznek. Ott elporladt gyökerükön nő majd a friss ibolya.

Sokszor arra ébredek, hogy szeretném megölelni az egész világot. Sokszor azon kapom magamat, hogy szeretnék elindulni valamerre, akármerre, mert minde-
nütt jó lehet. Mert szépek az emberszemek s minde-
nütt kedves zenék szólnak. Egyetlen ellenségem van. halálos személyes gyűlöletemnek tárgya. Ő az a várúr, az elcsukott lelkeknek kapitánya: Még. Poklok má-
gusa, ki minden szerencsét bajjá varázsol, minden gyö-
nyört le tud gázolni a sártól tapadó, nyirkos nyomor-
ruságba. Még. Mikor az emberlélek ezt a szót kimondja, legyen bár a sors kedvence, már vége van s belesza-
kadt kézzel-szívvvel a kinlódás kátyújába. Mennél több-
ször mondja „még“, annál mélyebbre esik az ürben, melynek ezernyi szög karcol minden falán. Ez maga a „Még“ által elvarázsolt lélek. Mindig új poklok nyil-
nak előtte, mert nem tudja lerázni őket, sem elszánni magát. Ránézve elveszett az igazi világ, az igazi élet, sőt az igazi Én is. „Még“ kell neki valami más, ami nem ő s azért nem is lehet soha az övé. Mert min-
denki csak sajátmaga élheti ki magát. Ez éppen a világ fölséges tökéletessége. De akit megszállt a „Még“ uralma, az a boldogság kútja helyett mindig poshadt vizet fog inni a Még-vár ördögárkaiból. Ez az ördög-
árok mindvégig elnyúlik oda, ahol az ember elszakad igaz valójából és belerészegszik a Még-bazilikus va-

rázslatába. Ő a várúr ott az irigység oduja fölött, nagyon jól tudja, mit cselekszik. Mindig csak a maga kérdéseivel bolondítja a megtévedt, szegény lelkeket. Utánamondatja velük a saját szuggerált nevét: Még, Még. Cserepessé lesznek az ajkak és száraz epedéssel nedvessé lesznek a szivek a szerencsétlenségtől. Az ő uruk a Még, mert mindétig mást akar, mint ami van. Mert minden Van-ról lekésünk mindig, míg el nem kergetjük az egyetlen Még-et.

És jön a tavasz. A kidőlt füzfa tövében már megérezte ezt az ibolya. Az Emberiség is megfogja érezni s érezni fogja mindenki külön. Csak le kell dönteni „Még“ úr várát, hová az örök kielégítetlenség káprázata becsalogatta az önmagukkal büntetett, saját börtönükbe lelakatolt emberlelkeket.

Elhagytam az utolsó lombot.

Mindszentek estéjén jöttem haza. A szürkülő sötétség hamar leborult az égből — az állomások nevét már nem tudtam kibetűzni: a szemhatár szélén kárminvörös vitorlás felhők közt bolyhos-bozontos, lilafekete legyezősávok úsztak. A Nap behunyta lángoló szemét s maga is éjszakára tért. Most már a távirópóznákat sem lehetett látni. Künn átvette uralmát a vaksötét.

Ahogy belebámulok az éjbe, a fogyó hold óriási sarlója türkiz szikrázással villan meg a nagy ürességben, hunyorgó párafoszlánnyokat gyűjtött maga köré, azokat megint elbocsátotta s úgy lobbant, hunyt rőten tündöklő fénye, mintha valamely óriási reklámot gyűjtöttak volna fejünk fölött a mennybéliék. Kattogva prüszkölt velünk a mozdony tovább. Ha néha nem pislákolt volna fel egy-egy vörös kerek üveg a sinek között, az ember azt hitte volna, hogy odakint a világon, már csak ketten élnek: a Holdsarló és a Sötét. Közöttük rohantunk mi.

Egyszer csak csodás fényözön lángol a vágány mellett, ezernyi kanóc ezernyi füstje lobbanva kapaszkodik fel a föld színéről és eltűnik. Alig telik egy negyedóra: megint egy hegyoldal változik parázsló tüzzé szélesen. Most már egészen jól ki tudom venni: gertyák s mécsek megszámlálhatatlan sokasága világol s küzködve győzi fényével a sűrű sötétséget. Uj negyed-

óra, új égő látomány: se állomás, se falu nevét nem tudtam kivenni. A Mindenség nyilván névtelenné változott; csak pirosuló tüzeket látok s közöttük fehér sirköveket. Amint szaporodtak a falvak, a lobogó kísérteti foltok is mind sűrűbbek lettek. S ahogy rohanva haladunk egyik égő temetőtől a másikig, az volt az érzésem, hogy az egész föld süstörgő, szikrát pattogó, rengeteg rözseboglyává változott, égnek a siri emlékek, mind, valamennyien vannak a földnek hátán s felszálló, szétomló füstjükből járnak körülöttünk a holtak.

„A holtak.“ — Mikor így megismertem a látományokat s nevet tudtam adni a rámsuhant érzésnek, akkor ólomsúllyal lecsukódott a szemem. „A holtak“ — morzsoltam a betűket magamban s éreztem, hogy csakugyan itt vagyok, bent magamban, az „Én“ rejtekében.

Bennem, az Énben magárahagyott valóban oly világos, oly kristályátlátszó volt minden, mintha nagy hegy tetején járnék: se kétség, se köd, se denevér, se ijesztő árnyékok nem járnak bennem; ami volt, az is szerteszéledt. Mióta csak?! Mióta az Életben elhagytam az utolsó fát, melynek lombja fődött. Az Élet utolsó fájának (mint a botanika kívánja) latin neve van: ambiciónnak hívják. Mióta kimenekedtem a saját ambiciónom, embertörtetésem lombozata alóli, mióta elhagytam az utolsó fát, azóta tiszta s zavartalan a világitás. Nincs foltja többé a színskálának, mit Életnek hívnak, mert nem vetődik reá árnyék — belőlem. Mert minden árnyék belőlünk hull reá a Mindenség távlatára.

„A holtak.“ — Mi halt meg hát, akit elsirassunk jó uram? Egy tünt el csak az életben, az, hogy az ambición egyik fájától az ambición másik fájához rohanunk s úgy siettünk, de úgy, hogy nem láttuk meg a napfény világosságát. Most már nincs több csalóka fa,

melyhez rohanjunk, nincs több ál-lomb s képzelt pálmalevél, mely alá menekülnénk. Mióta elhagytuk az Élet utolsó fáját, azóta bátran süt ránk a tiszta nap s mi bátran a szemébe nézünk. Egyetlen halott van mögöttünk: a saját érvényesülésünk s azóta él minden igazság s nem hal meg senki sem. Mert az Életre, az egész búbájos, szerelmes, ragyogó világra mindig csak egyetlen helyről esik kormos árnyék. Ez az egyetlen árnyékforrás az összes fényforrások között: az „Én“. Ő a reklámhold, mely hunyorogva maga körül ködös párákat kerget s óriásra megnöve csupa kisértetet bocsát ránk, szegény emberlelkekre, kik most gyertyakanócos, füstölgő temetőoldalon bolyongunk. Mert e siri párákban nem a Világ tüze hamvad, hanem a mi Multunk pernyéje füstölög. Magunk vagyunk a lelkünk máglyája. Ettől a füsttől kell megszabadulnunk. El, el, el az utolsó fától! Ki a szabadba: fényes és örök a Világ!

„A holtak?“ — Hogy kinyitottam a szemem, a vasuti szakasz sötét volt köröttem. Az éjszaka a vonat ablakán most már beköltözött hozzám. Oly simogató kézzel jött, mint jó anya, ki a hánykolódó gyermek párnáját igazgatja. Ugy éreztem, hogy láthatatlan puha tenyerébe hajtom gondterhes fejem s ott ringatom az éntelen Ént bele az örökköntartó boldog Világba. Mert egyetlen nagy utazás van csak az életben, az, amikor elhagyjuk az „Én“ állomást, kiszaladunk az emésztő ambíciók falombja alól s magunkhoz öleltük az éntelen világot, melyet megtaláltunk — ott belül. A sok halott között, ki mindszentek estéjén kijár sirjából, ő az igazi élő.

Rigóm, a bölcsész.

Ott kint már félhomály volt s idebent meg kellett gyujtanom a lámpát az íróasztalon. Akkor egyszerre váratlan vendég érkezett: a kert fűvéről föltreppent egy húrós rigó, belépdelt az ablakon s a lába karmaival belékapaszkodott a papirosomba. Valami ilyen mozdulata volt: Elég volt a betüvetésből, most más a dolgunk!

Szembenéztünk: keményen állta pillantásom. Végigjártam rajta a tekintetem: igen kopott, öreges madár, a fekete tollazatát is mintha hamupor lepné. Vagy elszokott már az emberfélelemtől, vagy az ereje fogytán, vagy engem szemelt ki valami lélek-sugallásra. Ugy lehet. A kopott madár csak nézett mereven, lassan jobbra meg balra hajtogatta pelyhes, kopott nyakát, de nem tágitott. A nézése mind állandóbb lett és mind szúrósabb. Ha olykor szuggerálni akartam felajzott idegü embert: ugyanígy néztem bele merev tekintettel a szemenyilásába. Végül úgy éreztem, hogy az én esti tekintetem bágyad el hamarabb s ő akar elmondani valamit velem, valami különös és váratlan beszédet a maga titkaiból. Mi lehet az én rigómnak az ő filozófiája?

— Madarak volnánk mind a ketten, kopott pajtásom. Elszálldogáljuk az életet. Mert így muszáj, azért jó így. Időnk bennünk van, azért nincs itt mit keresnünk a Végtelenségben, ahol nincs idő. Magunk

kalitkáját hordozzuk mi magunkban, földi és égi rigók. Sok ágra szállunk, mire megöregszünk. Sok ágról elkergetnek minket. Nagy madárijesztő a Sors. Mindig újra elhesseget minket a jó fáról, a kedves fáról, ahol megnyugodnánk. Minden elkergetés után úgy kalapál, úgy dobol a mi madárszívünk, mint a sarokban ott az elrontott óra tik-takja. Néha fáj is ez a rigónak. Csak úgy csapkodnak körülünk a madárijesztők, mert azok verdestek el bennünket legkegyetlenebbül, akikhez repdesve szeretnénk legközelebbre szállni, azért néha — sokszor vagy néhanap — úgy harsog minden bennünk a fájdalomtól, hogy belesírunk a magunk torkába. Akkor összeszorítjuk a csőrünket, hogy senki ne hallja a jajgató csipogásunk. — Ugye, pajtásom, kopott madaram?

— Hurós rigócskám, kenyeres társam, néha tovább akartunk repülni, mint lehetett. Ugy-e? Fáj? Néha az nem értett meg, akihez szálltunk? Sokáig sajtogott? Néha úgy etettek, hogy a keserű kendermag megakadt a torkodon...

— Kopott madártársam, szállongó pajtásom, a te okos szuggesztíódat én megtöröm s most én nézek keményen a te tekintetedbe. Talán azért váltam nálad erősebbé, mert már magamba szívtam a te bölcseségedet, vagy talán azért, mert sok rigónemzedék hullott el s én még mindig élek, mikor őseidet már mindenki elfeledte: te is.

— Egy nagyot tudok én tanítani neked, egyetlenegy. Nagy igazságok nagyját, madárfajunk közös örök bölcsességét, mely olyan mély, hogy mindenkinek, legyen ember vagy húrós rigó, önmagából kell kikaparnia önmagának, miként őszi avar alól a fűmagot. A világon van sok élvezet és gyönyör: Szerelem, Siker,

Messziszállás, Igazságkeresés, Muzsika, Bölcsészet és Kis Unoka. De igaz boldogság csak egy van mindenek-fölött: oly magasra kell repülnünk érte, hogy elérjük a legnagyobb mélységet.

Magunk lelkének vagyunk csak szabad madarai. Így lebegünk vitorlázó szárnyal minden viharban legfelül.

Tele van a szobám a Te nézéseddel.

Köröttem csöndes, mélységes éjszaka hallgat. Begubóztam a szobám legbelső sarkába, rendszeren „keserű zugoly“-nak hívom. Az elnyütt bőr-zsöllye olyan, mintha a Gondba süllyednék bele: megfog és nem ereszt el. Ugy éreztem, mintha maga az Éj nagy fekete pillangó képében járna fölöttem nehéz szárnyesapással, mely lenyomja a levegőt. Nem mertem a szemem kinyitni, hogy körülnézelődjem, mert egyszer csak rámjött a nagy Félés. Mintha senki sem lenne már rajtunk kívül az egész kerek, munkában loholó, sebektől jajgató s messzi csillagokkal kihintett Világon, mint a Félés és Magam. És rajtunk van a fekete Éjjel, hogy betakarjon, hogy el ne engedjen. S így maradjunk most már a megérzékelhető sötétben mi ketten, egyedüli lakói a földnek: a Félés és Magam.

Lassan, — igen lassan és bátortalanul — ahogy fölrebentettem szempilláimat, betévedt tekintetem a szobám mindegyik sarkába. Beszédült ide, aztán megint visszalebbent. Megrettent. Minden sarokban állott egy Gond. Amiket láttam, azok nem az én megszokott szobafiguráim, márvány és gipszszobraim voltak, hanem mind nagy szobrai a Gondnak. Látományszerűen hasonlítottak a nagy izlandi zseninek, Johnsson Einar-nak megrendítő szoborcsoportjaihoz, ahol egyetlen szemközti alak mögött az egymásratolongo figurák tömege ólálkodik s tolong előre végzetes márványlépé-

sekkel a láthatatlanná lett s most megelevenedett háttérből. Így jöttek rám, felém, mindegyik sarokból az új napi gondok, lecsapó bajok s váratlanságuk mögül régi végzetek megérkezett csapásai, amiket a bölcsész — ha van rá ideje — „adottságnak“ nevez. A Gondok rendszerré váltak s tele lett velük a szobám. Így maradtunk az éjszakában mi ketten egyedül: a Félés és Magam.

Valami kis távoli fény — holdsugár vagy lámpa villódása — éppen a lábam elé hullott. Egy pillanatra mosolyra rándult az ajkam, még a nagy Gondsötétségben is. Kis unokám elment letentélni rácsos ágyacskájába s itt hagyta egész napi nagy vasutépítését, szorgos munkálatának eredményét: egy papirsziklás alagútból sárga villanykocsika lóg ki: ez a földalatti vasut. Az alagút egyik végén kockakapu s három gumiállat, a másik oldalon nagyszakállu baba. Ezt úgy tessék érteni, hogy ezek a földalatti vasut jól megfigyelt végállomásai; az első az Állatkert, a tulsó végén pedig a Vörösmarty szobor. A nagy műszaki tervezést nem méltányolja senki, csak mi ketten s estére, mikor elfaradtunk minden félbenmaradt — elvégezetlenül. Így járunk mi mind emberfélék s véletlen időmérés tesz köztünk abban különbséget, hogy egyikünk még aprócska poronty, másikunk már öreg nagyapó. Itthagytott játékunk úgy tesz, mintha még sírna utánunk.

Gond-zsöllyém most már egészen körülfogott: úgy magábaölelt, mintha polipkarjai lennének. Lelkem egész bordázata érezte lerázhatatlan „adottságát“. Most még sötétebb lett a szobában. A levegő feketesége csodálatos módon kárpitszerüvé változott, mint mesteri új filmekben, mikor az éj leplét tündérek teregetik széjjel. Az volt a leküzdhetetlen érzeményem, hogy egyetlen nagy tömbbé kerekedett köröttem s velem a Gond s az Éjszaka. Ez csak úgy történhetett, hogy

valamely külső hatás elválasztott minket a Világtól. Még mindig csak ketten voltunk: a Félés és Magam, de a szobámba éjidőn kezdett behatolni valamely fölcsillámlás, fény, mely nagyon hasonlított betévedt szentjánosbogárkák hangtalan lámpagyújtásához. Egyszerre idegen Nézéssel lett tele a szoba és minden Gond sarok.

Oly káprázatos volt mindez s olyan csábító, hogy föl kellett állnom a keserű zugolyból. Ahogy szikrázó villanások sokasodtak köröttem, úgy éreztem, hogy ellenállhatatlan szuggesztió sugallata eié kerülök. Valaki, valami velem kísérletezik. Akkor éreztem ezt, mikor a fizikateremben villanyszikrákat eresztettek át rajtam s azok pattogva ugráltak kékszínű fénnel a próbagépből. Az egész megragadó s magával vonzó tűneménynek semmi köze nem volt sem a hajnalhoz, mely még messzi késett, sem semmi földöntúli mágiához. Mindez kézzelfogható s oly valóság, mint a Félés és Magam.

Az éjszaka nagy feketeségén kívül s azzal szemben beküldte valamely messze óriási szem a szobámba az ő pillantásait s egyszerre tele lett minden sarok az ő Nézésével. Valakitől, nagy hatalmasságtól, nagy rejtélytől szemsugarak érkeztek hozzám s belefészkeltek magukat szobám kuckóiba. Onnét jöttek szemközt az ablak felől, melyet üvegfal véd a léghuzamtól. Nem álltam ki soká. Egyszerre csak megindultak tagjaim s mennem kellett. Alvajáró lettem éberem a magam szobájában. A szuggesztió, amely felém áradt, mind erősebben s ellenállhatatlanabban hatott. A keserű zugolyból, hogy megindultam s a Gondok nehéz sorain áthaladtam, élelem tárult az egész csuda, mely mondhatatlan erejével hatalmába vonzott. Ott állottam az ablaknál s az egész szobám tele volt betekintő, szétsugalló s rámözönlő Nézésekkel.

Egyetlen kép volt, mely szemben állt velem s urammá lett utolsó izemig. A háttérben kint nagy sötét felhők ültek a láthatáron, mintha az éj óriási fekete pillangói most már mind oda távoztak volna. S felhők között és közöttem egyetlen élő, világló, süstörgő látomány: a felséges Duna partján két feledhetetlen városkaréj. Ő maga jött el hozzám, hogy megbabonázzon s hogy megjelent, tele lettünk szobám is, én is ragyogva sugárzó Nézésével.

Szívek bizonyágtétele.

Ma egy hete ott álltam a Tőzsdepalota nagy kupolacsarnokában, ahol a fővárosi bankok és takarékpénztárak vezérei nemes indulattal felruházták a város háromezer legszegényebb gyermekét. Az óriási karácsonyfa, hatalmas méreteivel alig tudta elviselni a rárakott negyven kiló cukrot, ragyogott a villanylámpák fényességében s csillogtatta a tömérdek angyalhajat, mely ágait összefűzte. Körötte lassu sorokban föllopódzva, apjuk-anyjuk kezén, minden iskolának legszegényebb tiz porontya, ámuló szemmel és várakozó kézzel. Az volt az érzésem, mintha az élet nagy zakatája, amelyben van bank és ipar, gazdagság és szegénység, ez a nagy zakata egyszerre megállt volna minden zajelhallgatott. Sem gyári gépek csattogása, sem kürtök sipolása, sem telefonsengés, sem üzleti könyvek siető forgása nem hallatszott. Nem is volt akkor sem bank, sem gyár, sem külkörzet, sem szegény, sem gazdag, sem cilinderes, sem rongyos ember, hanem volt nagy némaság s egyetlen nagy dobbanás. Abban a pillanatban a szívek bizonyágtételét éreztem. Soha ennyire nem ütött át rajtam, nem tört át öntudat alatti lényemből az emberiségnek az a megrendítő összetartozása, melyet éppen a szív jelent. Talán az is volt az oka, hogy a kis gyermekek igen sápadt arcát és beesett szemét látva, az összetartozás érzése messzebbre szállott, mint eddig bármikor. Mert a dobbanást, azt, hogy a szívek versenyében mindenki részt akar venni és a gyermek-

szeretet által akar résztvenni, multhatatlanul mindenki megérezte.

Ami ott a karácsonyfánál lebirhatatlanul keresztülrobbant lelkemen, valóban a karácsonynak az az áhítatos hangulata volt, mely onnét kezdődik, amikor ama városnak kapuján, amely Kapernaumnak neveztetett, Jézus áll és figyeli, hogy hozzájönnek tanítványai. Nagy szíve átérzi messziről, hogy azok egymással vetélkednek, egyik a másikkal versenyez s mind-egyik el akarja hagyni a többit. És mikor hozzá érnek, ő eldönti a versenyt. A döntés csodálatos. Jézus leül, ölébe vesz egy gyereket, annak fejére teszi kezét és azt mondja:

— Aki közületek egyet e kicsinyek közül magába-fogad, az befogad engem, s aki engem befogad, befogadja azt, aki engem küldött.

Vagyis a versenynek, emberfajok, gépek, gyárak, versenyének eldöntőjéül Jézus a gyermeket állítja oda. Hogy ki szereti a gyereket, ez a világ bírása. A szívek dobbanása akkor mély és akkor átütő, ha a gyermek felé fordul. Minden nemzet akkora lesz, mint amek-kora szeretetet tud a gyerekek fejére ontani. Minden egyéb fizikai, vagy gazdasági hatalom fölé hallatlanul nagy hatalom emelkedik, mely letipor mindenkit, mert ő a győzedelmes. Ez az, amit Jézus eldöntött, mikor a versengő előtt csodálatosképpen a gyermeket ültette ölébe.

*

És hogy ott álltam e világvárosban, a gyönyörű karácsonyfa és a gyermekek között, eszembe jutott, hogy egyetlenegyszer én is éreztem ennek a csodálatos szeretetnek az ország határán átrepülő, olyan átütő hatalmát, hogy álmélködásban a szavam elakadt. Mint vallásom hívője, néha ünnepnapokon templomi beszédekét mondok, bibliát magyarázok s végül megáldom

a többi felekezetbe tartozó testvéreinket is. Ezt az áldást, melyet magamnak megfogalmaztam, immár több mint tiz esztendeje ugyanazokkal a szavakkal ismétlem meg s az igazat megvallva, nem hittem, hogy benne elrejtve oly csodálatos erő lakozik, amely át tud repülni messzi-messzi távolságokat, országhatárokat, sőt nemzetek elválasztó érzéseit. Mikor Kossuth Lajos nyomait követve a Balkánon, Ruszesukból Bulgáriában megérkeztem a várnai kikötőbe, nagyon fáradtan, nagyon zötyögös vasuti út után, nagy csodálkozásomra a tengerpart sötétes kárpitjából alakok emelkedtek ki, kik énrám vártak. Nemcsak az ottani konzul volt ott, ki tudott jövetelemről, hanem megjelentek nagy álmélkodásomra a várnai térparancsnok, a főispán, a polgármester. Mindez a személyiségemet messze túlhaladó tisztelgés volt, de a meglepetés most következett. Ott állott teljes ornátusban az ortodox püspök és mikor kiszálltam, kétszer megcsókolt, mondván:

— Én megáldlak téged, mert Te voltál az, aki nemcsak a magad, hanem a többi felekezetet áldottad meg a pesti prédikációdban.

A szeretet repülő csodájának, a szívek bizonyoságtételének ennél emlékezetesebb példáját az élet sohasem adta nekem s azért mély meghatottsággal hajlok meg most is a szeretet e csodálatos cselekedete előtt.

Magam muzsikáján élek.

Zenei fogyasztásban legközelebb, ha ezt is megadóztatják, virilista leszek s ott szerepelek a legtöbb muzsikaadófizetők között. Talán azért, mert semmiféle hangszerhez nem értek, hanem a kottafejek is ismeretlen ákombákomok előttem, akár a magasabb algebra jelei vagy a Morse-távíró billegései. Muzsikaszomjam azonban rettenetesen nő évről-évre és néha kiszikkadt torokkal járok körbe: hol kaphatnék valamely megzendülő zengzetet? Könyvtáram sokszor néz rám szemrehányóan, mert betük helyett hanghullámok felé indulok.

Nem mondom, hogy fölfedezéseim szaporodnának. Ujabb, modern operákhoz lehetőleg kalapot viszek magammal, hogy köszöntsem bennük a fölhangzó, régi ismerős dallamokat. Mert hihetetlen, hogy a modern hangszerelés micsoda hajmerészséggel tudja újjá és felismerhetetlenné varázsolni a régi mesterek kánonjait. Ebben a jazz-zene a mesterük, melyben néger jajongásokká változtatják át a klasszikus szólamokat s banánszag pótolja az eliziumi mezők liliomos illatát. De igen nagy sikerhez juthat az ember az által is, ha búsongó kuruc dalokból operettek számára átír tangót és rumbát, a régi valcerek bemuzsikálásáról nem is szólva.

Talán nem jól fejeztem ki magamat, de az a biztos érzésem, hogy a meglevő operai mesterművek befeje-

zett rendszert alkotnak, azokat már szaporítani nem lehet. Ép oly kevésbé sokasíthatók, mint a görög templomok. Az utánzatra mindjárt ráismer az ember, akár üvegongorán „transponálják“, akár kátránypapírt meszelnek be korintusi oszloppá. Mély oka van ennek. Az operai zene csak nagy hősi és vallási alakok ábrázolására s széles, nagy indulatok festésére alkalmas, ezek pedig a mi prózai és kicsinyes világunkban már nem születnek meg, vagy legfeljebb oly szétszaggatott darabokban, oly foszlányokban jelentkeznek, oly töredékes érzésekben mutatkoznak, hogy a nagy dalművek nagy lélegzetvételt nem bírják el. Ezért hiszem azt, hogy a nagy operateremtés a múlté s a jelennek és jövőnek meg kell elégednie avval, hogy mennél tökéletesebben és mennél elterjedtebben fogyassza, élvezze azokat. Wotan nem tudja még egyszer lángba borítani a Walhallat s a Szezi-csatorna megnyitására nem születik még egy új Aida. Ezért mondja azt Lessing a Hamburgische Dramaturgie című munkájában, hogy a klasszikus tragédiát hiába próbálják továbbköltetni Racine és Corneille.

A Társadalomnak külön lelke van, melynek megvannak a nagy mélységben működő törvényszerűségei. A görög tragédia, a szélesen ömlő hősköltemény, az olasz commedia dell'arte s ezekután a nagy opera épp oly befejezett termékei a tömeglélek eltűnt vonulásának, amint évtizedeken át már hasztalan igyekeznek azon, hogy az Alföld új népdalt teremjen, kakukfüves és rozmaryngos mezőin. Miután filmesítettük a falusi kulturát, azóta a népdalra s igazi népszínműre már hiába számítunk. A rejtély megoldása igen egyszerű, föltéve, hogy elég bátorságunk van annak kimondására s ez: minden zene sajátmagába viszi az emberi lelket, ahová az ő lelke nem ér, oda nem hatolhat be s ott nem is születhetik muzsika. Hegedün, amiről leszedték a

húrokat, még senki sem játszott. A Társadalom lelke pedig észrevétlenül leoldja a saját húrjait.

Ezért mondom, hogy: a magam muzsikáján élek.

Ha kérhetetlenül merünk magunkba nézni, arra is rájövünk, hogy nem az a zene érdekkel bennünket, amit a színpad énekesei küldenek felénk, mikor kvintetra egyesülnek, vagy amely a zenekarból fuvolások és vonóshangszerek matematikai összejátszásából előáll. Annak alig ezredrésze tud belénk hatolni. Hiába erőlködünk, sohasem fogunk átalakulni Bach Sebestyén, vagy Wagner Richárd lelkévé, hanem mindig a magunk lelkének falai között maradunk. Ezért ritkán tudom magamat rajtakapni azon, hogy odafigyelek a színpadra, vagy éppen tudom, hogy mit énekelnek. Én mást tudok, ennél fontosabbat, mely aztán le is köt teljesen és maradék nélkül: hallom azt a bennem feltörő muzsikát, melyet az ő melódiáik, vagy hangfestéseik bennem fölkeltek. Mélyről, mélyről, saját lelkem legmélyéről kelnek előttem eddig magam előtt is ismeretlen zengzetek, mind hangosabban emelkednek az öntudat fölé, végül urrá lesznek egész valómon s akkor ringatódzunk együtt azokkal a hanghullámokkal, melyeket semmi betű le nem tud írni, de amelyeket a zene mestereinek zengő lelkéből indítottak el. Meg kell várnom, míg az ő zengésük fölveri, életre hangolja, zengővé paskolja azt a muzsikát, amelyben az én lényem szólal s engem betölt egészen.

Az opera lehet rettenetesen unalmas s nem egyszer elkopottak már az áriák is. De ami a megfeszültségig izgat érdekességével, az a benső muzsika, a bennem elrejtett s mindenki előtt elleplezett, magam által sem ismert hangláda megszólalása, amely mihelyt elkezdte zengzetét, akár akarom, akár nem, nem tudja abba hagyni. Magam változom át zenetermelővé s páratlanul meglepő lélekábrákat hallok megcsendülni a saját

futamaimban, amelyeknek sem zenei, sem emberi hangot adni nem tudok. Sohasem fogom megtudni vagy elmagyarázni, hogy a biztonság érzetét keltő C-dur vagy az epedőn sóvárgó Es-moll-e az, ami rámhat, mert egyedül a belső regiszter az, ami engem magávalszédít. Ki nem akar zenét hazudni, az számoljon avval, hogy mindig a saját muzsikáján fog élni.

Saját muzsikánk! Ez a világ legrejtelmesebb fölfedezése, mert összeköt a Teremtés nagy emberentúli titkával. Minden lélek-muzsika új megszentelés. Átváltozunk saját „ámen“-ünnké. S az ámen már az a zene, mely az örkkévalóságot jelenti.

Főn császár csatája.

Már úgy volt, mintha rendben lenne. Már úgy látszott, mintha semmi többé nem változnék. Nagyszerűen és hatalmasan elkészítette, mint mindig, az egész rendezést s kiosztott minden szerepet. Be volt fejezve az egész, a legkisebb is beleillett a legnagyobbba, oly nyugodalmasan és megbékítőn, mintha csakugyan ez lenne a végkifejlés.

Legeslegalól, a völgyoszoros szakadékos mélyén, végesvéig hosszú, ezüstszín megfagyott szalag takarta be a bukdácsoló patakot s csöndesen, gyengéden, mint az édesanyánk puha tenyere, lenyomta még a gördülő kavicsok örvénylő rengését is. Csitt! — — mondta — csitt! — és erre megfagyott maga a Csönd is. A parton s a völgyeletnek mind a négy szélén, süppedő hódunyhák üldögéltek fehéren, némán, zavartalan s maguktól fehéredtek és nőttek, míg elérték a hegyoldalról kiugró sziklaesompókat. Azokon megakadt a nagy szúzi hófüggöny, mert felettük a magasságból lecsüngő zöld orgonák következtek. Nagy, átlátszó, egymásradülő megfagyott orgonasípok kristályos jégből; elvarázsolt óriáshangszere a láthatatlan jégkomponistának. Ő elment, de a zene itt maradt, zöld-fehér harmoniába fagyva. Uristen csipkéje közöttük a jégvirág. Hogy senki ne merje zavarni művét, állíta meredek fekete fenyősudárok a kristálysípok mellé, mind fel az égig. Legeslegfelül, hogy a robbanó

vizesés nagy zuhanása ne lássék, — mert az tovább zúgott — a legmeredekebb sziklapadmaly tetejéről kék jégkárpitot bocsatott le elébe. Mindezt s vele az egész világot vakító fehér hókupola tetőzte be, mely még hegyorom, de már felhő is: egyszerre föld, bére és mennyország. A Mindenség néma, nagy s egyetlen fehér bazilikává változott. Ezzel elérte célját a Világ.

Mi völgybetévedt, fáradt, kis halandók, lehúztuk tanyáink zöld zsalugátereit, még egyszer körülnéztünk a lehullott tobozok, leárvult gallyak s kuncsorgó kis fekete mókusok között és szépen, békésen lehajtottuk fejünket Álomország fehér párnáira. Kezdtünk álmodni manókról, törpékről, kik pirospöttyös gombák ernyői alatt laknak... Mert a világ csakugyan elérte nagy célját: az Álmot...

...És akkor egyszerre megreszketett a tanyánk. Rettentő ökölcsapások dübörögve döngették az ablakredőnyt, mintha szilánkokká akarnák törni velük a tetőt s falakat. Üstdobok dördülnek távol s közel. Szélharsonák süvítettek végig a levegőn s viharzó sikoltásukra ropogva recsegett körül a Mindenség. Jól hallatszott, amint künnt törik a Béke, illan az Álom s éles jégdorongok pattogva szakadnak le a magasságból. Azt hittük, hogy valamely örvénylő tölesér üvölt végig a földön s tombolva, dübörögve, kerengve magával táncoltat minden lelket...

...Most már megtudtuk, mi történt? Fön császár, kit a tengeren Siroconak hívnak, megindult a kék Dél felől, hogy betörjön a Fejérvilágba s megpaskolja egyetlen nagy ellenségét, letépje fejedelmi fehér hermelinjét: a déli szél csatára kelt a télrel...

...Mikor a tanyám ajtaja újra megnyilhatott, a szélrohamok lassan megcsitultak. Kiléptem utamra s nem ismertem rá a világra. Az Álom békés kristályvilágából semmi sem volt a helyén.

A fehér hegyormok eltűntek egytől-egyig. Helyettük szürke, szúrós sziklák bántó élességgel hasították körül az eget. Az orgonák zöld kristálycsodáját elsöpörték a hegyabroszról s helyettük csúf, barna mohafoltok nyujtózkodtak a lankákon s lejtőkön. Látszott, amint az állvamaradt, deresedett fenyők lábait akarják a barna foltok elfogni, hogy azokat is kihúzzák a télből. A nagy zuhatag kék függönye nyom nélkül eltűnt s elmenekült a mélybe, hogy mögötte bugyborékolva fröcsköljön a vad vízroham. Szerte a meredek szélén, erdő hajlásán összetört csipkeminták heverték kiterítve, mint rossz vásáron el nem adott portékák — ez maradt a kristály csodájából.

És fent? Legfelül? A nagy fehér kupola nem látszott sehol. El nem repült, ránk nem zuhant és mégis semmivé lett a dübörgő nagy csatán.

Az égen hosszú-hosszú bárányszürke fátylak úsztak. Az egyik megakadt a hold sárgálló sarlóján, mely oly halovány s oly szemérmetes, mintha saját álma lenne, mely elválasztva a földtől, most az égbolton keresett ábrándjainak helyet, hogy tovább álmodja a mi megriasztott álmunkat.

A legnagyobb hazugság.

Ketten állottunk lent a völgyben s a köd szakadt. Szemközt a hegytetőn gomolygó felhődarabok szaladtak fel az orom felé s helyükbe friss tiszta hó támadt. Akkor kezdett Ő beszélni hozzám:

— Először is csukd be az esernyődet; azt a kis havasi harmatot még elbirod. Az arcodba akarok látni, hogy társalogjunk. Ti modernnek annyit kiabáltok a fórumon, hogy már egészen elfeledtétek a magántársalgás gyönyörűségét.

Beszélni... beszélni a dallamos hang kedvéért, ezt csak a régi görögök s a modern franciák tudták élvezettel szürcsölni. Beszélni, beszélni azért, hogy egy másik lélekbe belelássunk, ezt csak a filozófusok cselekszik. Ezért van az, hogy nálatok mindenki, aki megáll az élete útján s egyszerre csak megrémül az üres egyedüllétől, amikor elkezd így beszélni, csak egyetlenegy mondása van. Nincs több. Az ajka remeg tőle, míg elremegi: „Elhibáztam az életemet“. Azután megint körülnéz, előre s hátra kukkant, mint eltévedt kisfiu; úgy meg van rémülve, mintha kísértetek járdalnának körötte, kiket elhessegni nem tud. És akkor megint, akkor mégegyszer belebődül a világba — belebődül önmagába. Szegénynek nincs több ríme, se mondás, csak egyetlen hangja: „Elhibáztam az életemet“.

Figyeld meg. Ez az ember, ki így vall, azt hiszi, hogy mindig tévelygett, mindig áltatta magát vagy

minket (ami egyre megy), mindig álomban járt, mint holdkóros a háztető gerincén s most egyszerre kinyitotta a szemét, fölébredt, így hiszi, szembenézett az élő igazsággal s ezért kiáltja: „Elhibáztam az életemet“. És most hazudik legnagyobbat. A legveszélyesebb, a leggyilkosabb altatót, nem — áltatót veszi be, mondván: „Elhibáztam az életemet“. Tudod, mit cselekszik? A világ legüresebb mondásával akar betakarni egy még nagyobb ürességet: sajátmagát. Mert nem az élet csalta őt meg, mert senki sem élhet más életet, mint a sajátmagáét; a fű a fűét, köd a ködét, madár a madárét, ember az emberét, okos az okosét, sánta a bicegőét, — hanem akkor akarja megcsalni magát, mikor megtagadja a közösséget saját leélt, valódi, kérlelhetetlen életével. Ezért hazudik, mint szembekötösdiben a megijedt gyerek s kiáltja: „Nem ér a nevem“, vagy ha másként akarod mondani: „Nem ér az életem“. Pedig az az élet a teremtett világon, fagyökértől pillangóhalálíg, gyerektől öregig, igaz élet volt. Az egyetlen igaz élet. Minden teremtett lélek leéli nagyszerűen s kénytelen a maga igaz életét, csak a sajátmagáról való gondolatait hibázza el. De erről nem tehet az Élet, mert azt nem lehet elhibázni. Az igaz és tökéletes marad akkor is, amikor tehetetlenül hamis gondolatok párájával akarjátok eltorzítani. Abból a ködből ott fenn, mely az orom felé vonul, igazi hó lesz. Igaz, tiszta, szűz természetszülte termék. Abból a nyavalygásból, mely benned az elhibázott életről kavarog, nem lehet más, mint nagy hazugság. Nem az életet hibázzátok el, mert azt semmi élőlény megtenni nem tudja, hanem szeretnétek magatokról más képet képzelni, mint aminők igazán voltatok. S mert az a hazugság, az az álmatrica nem illik sem a figurádra, sem multadra, ezért nyöszörögsz, mint sarokba vert kuvasz, sirsz, mint a megfűrt fa mézgacsöpögése, jajgatsz, mint ősz-

szel a fáról levett levél s beburkolod magad, hogy magadtól menekülj, egy mesterséges ködbe: „Elhibáztam az életemet“. Ennél nagyobbat már nem lehet hazudni. Éppen azért nyugszol belé. Mert az ember mindig akkor hiszi azt, hogy megtalálta az igazságot, amíg az elméje már annyira elfáradt, hogy nem tud tovább kutatni az igazság után.

— Ilyenkor te magadat keresed s nem az igazi életet. Tiltakozol a magad igazi életének fölismerése ellen és világraszóló hazugságot találsz meg: „Elhibáztam az életemet“. Ebbe belenyugszol, mert temagad vagy sajátmagad nagy hazugsága. Ez az egyetlen pillanat életedben, mikor nem vagy igazi élet.

— Induljunk haza. Felejtse el a ködöt, felejtse el engem is s mindent, amit mondtam. Csak egyetlenegyet ne felejtse el, azt, hogy a legnagyobb hazugság az „elhibázott élet“.

Szótlan jutottunk haza. Elfelejtettem kinyitni az esernyőt s bőrig áztam, míg a szálloda kapujába értünk. Csak ott találtam meg a hangomat.

— Szerinted minden teremtett ember tökéletes életet él, mint a hó, a fagyökér s az erdei cinke?

Barátom így felelt:

— Minden ember tökéletes életet él, kivéve, ha azal áztatja önmagát, hogy elhibázta az életét.

Aztán nekivágott a hegyoldalnak. Eltűnt a ködben. S mikor a felhő egészen felhúzódott, a fenyves fölött nem látszott más nyomában, mint a szűz tiszta hó.

Nap-köd.

Alpesi levél.

Hirtelen le kellett húnynom a szememet, mintha villám cikázott volna váratlan sebességgel a látásom előtt. Mire újra fölrebbent két szemem héjja, hófödte hegyek fenyves völgye fölött egyetlen nagy legyező terült szét. A legyező átlátszó volt, mintha levegőből font vizesés lenne s minden gerezdje — mert fényessége szabályos fénygerezdekre oszlott — külön világított. Fent, egy sziklahorpadásnál jól ki lehetett venni az óriási fény-legyező forgóját, mert a lebegő arany-sávok mint valamely felszabadult csipkebodrozat, mind oda futottak össze. Ott tünt el a nap. Mi most nap-ködbe jutottunk. Fölséges látomány. Feledhetetlen, mint minden Kinyilatkoztatás.

A szemgolyó nem birta soká, önkéntelenül magárántotta redőnyeit s mesterséggel elzárta őket. Miért tette? Mindjárt megtudtam. Egész testem egyszerre úgy elmerült a fényköd fürdőjébe, mintha éterbe mártották volna bele mélyen. Összes szerveim teleítették magukat a nap ködével s az beáradt minden pórusomon. Azt éreztem, libegek valahol. Távol mindenkitől. Semmi közeli benyomás nem ért hozzám. Már valahol igen messze lehetek. Beburkolt és magához ölelt a nap-köd. Ezt nem lehet elfelejteni valameddig élünk.

A naplegyező káprázata csak néhány percig tart-

hatott, pedig úgy látszott, mintha századok surrantak volna el bennem s fölöttem. Századok? Nem, rosszul mondtam, mert a nyelv csak rövidlejáratu tünemények kimondására van berendezve. Amikor a tünemény véget ért, a nap elment s a havas megint hegygyé változott, a völgyben megint sudaras fenyők mohos törzse állott a patakásta kivájt köveken: akkor első gondolatom, mely belémvillant s megint összekötött a külvilággal, óriási csillagászati fénykép volt, melyet a párizsi világkiállítás „Fölfedezések csarnokában“ bámultam meg a velem tolongó tömeg áradatában. Egy sugárnak a képét mutatják be, mely oly távoli égitestből rezdült ide, hogy egymillióhatszázezer földi év kellett hozzá, míg ideért hozzánk s az ember-csillagász felfogta lencséjével. Ez a sugár akkor indult el a végtelenbe, amikor ember még nem lakott a földön. Ha most indul el arról a planétáról felénk új sugár, az akkor fog majd ideérni, mikor a föld már annyira kinült, hogy minden emberi hírességből csak megfagyott csontvázak maradnak meg s beköszöntött az örök béke. Ehhez a végtelen sugárlátogatáshoz jutottam közelebb, mikor a gleccser alján bekerültem a napködbe s mellettem kemény köveken általharsogva mormolta szagatott melódiáit a kristályvizü alpesi patak.

Hogy a Nap összecsuksa sugárlegyezőjét, a völgy, a patak, a mézgás fák s a csobogó vizzuhatag föllélegzettek. Párás lehelletüket telefujták az üresen maradt égbe. Egyszerre csak átlátszó fehéren úszó gomolyokkal telt meg a levegő s azok oly rezgő vonulással szakadtak fel a földről, mintha láthatatlan selyemszálon húzná fel őket a mélyből, — saját mélységükből — a tündéri színjáték zsinorpadlásának mestere. Lassan az egész világ tele lett felhőfoszlányokkal, melyek méltóságos menetté sorakoztak, mintha valamely előre megírt szertartáskönyv nagy ceremóniája szerint hódoló

menetté alakulnának. A különös az volt, hogy a fehér vattafodrok, bár átlátszottak rajtuk a hegyek kúpjai s a tobozos fenyőfák csúcsajtásai, mégis az egész mögöttük levő kézzelfogható, megmarkolható sziklavilágot oly valószínűtlenné tették s oly álomszerűvé varázsolták, mintha azok volnának páráképletek, ők pedig az eddigi valóság, a világ maga.

A tündérajáték azzal végződött, hogy az új patyolatfehér, lebegő felhőkárpit oly kísérteties látományt tárt elénk, mintha minden, mit eddig átéltünk a földön, mindenki, akivel messze országokban találkozáink, minden szó, gondolat, tett, gond, mi valaha lelkünkön átment, mintha mindez mégegyszer megjelennék és átvonulna rajtuk.

Mikor így megtelt az alpesi völgy s mikor, lelkünk nem bírta tovább saját kísérteteinek ránykövetkezését, akkor megértettük, hogy elértük a határt, amelyen túl az ember nem bírja el a világ titkait.

Oberammergau.

A bajor alpesek hosszú alagútjain és merész viaduktjain órákig kapaszkodott a vonat, míg kinyílt szélesre a völgy, a kis Ammer-folyó völgye. A fennsík különös benyomást tett rám. Olyan volt, mintha egy nagy mezőt, valamely karácsonyi boltos papirhegyekkel rakott volna körül gyerekek meglepetésére, gondosan elrendezve a maga műszikláit, forgácsból faragott erdőcskéit és üvegdarabokból beléjük rakott vizeséseit. Igy értünk Oberammergauba. De most aztán senki megróvással ne vegye első meglepetésünket. Én nevetni kezdtem, mert a kocsi ablakán kinézve lengőhaju angyalok, őszszakállas próféták sorfala fogadott. Ezek a hordárok. Az én csomagomat a bibliai József egyik testvére emelte le, Pilátus inasa vezetett lakásomra s a kocsimon egy torzonborz római katona ült. Az ember azután megszokja ezt, hogy most már háromszáz esztendő óta ennek a falunak az egész népe Krisztus passiójátékát teremtette meg magának. Abban él és abból él a kétezerháromszáz lakósu kisváros legnagyobb része; minden passiójáték előtt, amely tudvalevőleg minden tiz évben tartatik, egy esztendeig készül mozgásban, beszédtechnikában és hajviseletben a szerepére, amely a bibliának valamelyik alakjához köti. Ezért olyan sajtáságos a megérkezés, a betlehemi képbe való belecsöppenés, míg végül az egész áthat minket annyira,

hogy magunk is jászolt vivő pásztorok körébe képzeljük magunkat.

Hogy mindjárt mint közgazda szólaljak meg, óriási üzletté fejlődött ez a passiójáték. Ez a falunak nevezett hely ma már gazdag város, egyetlen földszintes házat sem találtam és a helybeli lakatos, kinél el voltam szállásolva, a modern technika minden kényelmével ellátta a maga szobáit, hogy tiz esztendőben egyszer a világ idetóduló kíváncsi népének lakást tudjon adni. A község csatornázást, vízvezetéket, aszfaltot teremtett magának példaadó módon.

A világ minden részéből idetóduló báméskodókról beszéltem, mert ilyen koncentrált idegenforgalomról fogalmam sem volt. Minden két-három pereben végiggördült az utcán egy-egy óriási, poros gépautobusz, amelynek táblája mutatta, hogy Flandriából, Nürnbergből, Strassburgból, Hollandiából vagy Münchenből érkezik. Miután minden tiz évben harmincháromszor adják elő az oberammergaui Krisztusjátékot és 6000 ember foglalja el a színházat, negyedmillió idegen ideözönléséről van szó, akik kétnaponként váltják egymást. Éjjel tizenkét óráig hangosak az utcák, rohannak a gépkocsik és tömve a boltok, ahol bibliai alakok saját faragványaikat árulják.

Ha most már e valóban rendkívüli bethlehemes játék valódi képét akarom magamnak megformálni, akkor arra kell gondolnom, hogy van egy óriási hangár, amelyről azt hinné az ember, hogy valamely Zeppelin-léghajót tartanak benne. Ez a nézőhely a maga 6000 faülőhelyével. Ez az intézkedés megint azért történik, mert a színház körül nagyszámu vánkösárusító és kölcsönzőintézet vert tanyát. A szinpad maga nincs fedve, csak főirészében, különben nyílt tér. Az időjárást megérzi a színész, anyira, hogy a mi esetünkben is Jézus keresztrefeszítése valóságos viharban ment végbe, amely

becsapódott a szinpadra és a nézőtérre. Ez lehetséges, mert hiszen a szereplők nincsenek kifestve, ők az utcáról jönnek fel már előre kikészített figurájukkal. Viszont az, hogy a szinpad mögött a hegyek látszanak és azoknak színe, vonala belevilágít a bibliai képbe, olyanná teszi a látományt, mint Rafaelnek s a toscani mestereknek képei, ahol a háttérben a szent család mögött az urbinói halmok és hegyek színes vonalai láthatók.

Az előadás reggel nyolc órakor kezdődik és tart kétfolytában délután hatig, óriási feszültség és nagy meghatottság közepette, amely mindvégig fokozódik. Mi az, ami itt történik? Csodálatos vegyüléke a legkezdetlegesebb pásztori elgondolásnak és a modern szinpadi technika legkifinomodottabb fogásainak. A passió nem adja Jézus egész életét, hanem akkor kezdődik, amikor diadalmasan bevonult Jeruzsálembe, tehát mindjárt nagy-nagy tömegjelenettel lehet a szavalást kísé-
sérni. Mint minden középkori passió, szeret példaképen az ótestamentumba visszanyulni, s mert, amint tapasztaltam, a bajorok gyakran változtatják a passió szövegét, a Jézus-dráma lejátsszása közben a háttérben ótestamentumi élőképek jelennek meg, amelyek egészen kezdetlegesek, sőt ügyetlenek. Merevek, szintelenek és csak igen erőszakoltan kapcsolhatók össze magával a nagy tragédiával. Ugy látszik, ez a középkor maradványa. Ellenben most betört ide az új szinpadi technika. Képzeljük el, hogy a félig nyitott szinpad oszlopcsarnokában ott áll Pilátus és a zsidó főpapok elébe hurcolják Jézust. A római helytartónak arról kell dönteni, hogy Barabást, vagy Jézust végezzék-e ki? Ekkor Jeruzsálem utcáira betör a tömeg és nyolcszáz parancs-
szóra hadonászó, betanított, korhú jelmezbe bujtatott ember üvöltve követeli a megfeszítést. Ennél megrázóbb és nagyobb dinamikai erővel bíró népmozgalmat a vi-

lágnak egyetlen színháza sem tud mutatni és itt a dráma eléri azt a tetőpontját, amely a primitivség után a modern embert is teljesen magával ragadja.

Mindezekből arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ami Oberammergauban történik, az százados ki-képzésnek az eredménye és nem véletlen. Valósággal passiójátéokra neveltek itt egy istenhátamögötti falut, amely a maga összes működését kiéli ebben az egy célban, amely eleinte fogadalom volt, később pedig az idegenforgalom legnagyobb eszközévé fejlődött. Mindezek folytán utánozhatatlannak tartom ezt a látványt, amely ma világérdekesség. A nézőtér kétharmadrésze angolul beszélt és így csak azt nem tudom, hogy milyen nyelven hallgatott a többi egyharmad, aki szintén eljött és meghatottan nézte végig ezt a páratlan színjátékot.

Ha mint íróember elmélkedem, azt kell mondanom, hogy bár most háromszáz éve, hogy az oberammergauiak elkezdték ezt a színjátszást, minden kor divatjának a lerakódása külön rajta van ezen a látványosságon s a régi emlékekből csak néhány jelentéktelen részlet maradhatott meg, mert előadásukkal mindjobban haladnak a modern technika vívmányai felé. Ha pedig a kereszténység szempontjából szabad elmondanom benyomásaimat, úgy magamnak és másoknak azt kell felelnem, hogy a legkételkedőbb, vagy ha úgy tetszik, az ismétlések miatt leginkább elfásult nézőt vagy hallgatót is önkénytelen megragadja a jézusi tragédiának az a hallatlan sodra, amely itt emberek tömegszívéből újraéledt s végigviharzik a néző előtt, mindinkább hatalmába kerítvén a világ minden nemzetének odasereglett fiait.

Kirakó-játék.

Mi az új rendünkben sokat tanulunk. Nemsokára már eljutunk a nagy Ábécéhez és az egyik kezünkön tudunk ötig számolni, bár néha ehhez még a többi ujjunkat is segítségül kell vennünk, mert egy-egy bütyök még megbokrosodik és kimarad a sorozatból. Akkor aztán újra kezdjük, hogy „ez elment vadászni, ez lelőtte, ez hazavitte“... Mi vagyunk kérem a legmagasabb rend ebben a rendkívül sok renddel és jellel megajándékozott szűk világban. Mi vagyunk instálom a nagyapák rendje.

Már szépen azt is megtanultuk, hogy mielőtt lefekszünk, előbb lefektetjük a Teddy medvét s a két pamacsuttyát, melyek éjszakára a Teddy ágyában nyugszanak s együtt horkolnak egy zsebkendő alatt a Miki egérrel. De előbb még helyre kell tenni a kirakó-játékot is. A skatulya teteje már letört, mikor a Jézuska visszavitte a karácsonyfát, de a fehér állványon, második polcán ott a helye mind a négy sor képeskockának. Egynek sem szabad hiányozni. Négy sor van. Mindegyik sorba jut először három kocka, azután megint három kocka. A nagyok össze is adják őket, de mi a képeikről ismerünk rájuk. Így alszanak el, kérem. Hat mese van a kockákon és nagyon kell vigyázni, mert a Csizmás kandurnak éppen olyan piros nadrágja van, mint a királyfinak a hófehérke-képen.

Igy alszunk el, kérem.

Aztán mi nagyapák is ágyba kerülünk. Felhúzzuk az emlékezet rácshálóját a fekvőhelyünk elé és szende-

regve kitekintünk az elmúlt életünkbe. Nagyszerű kirakójáték volt az egész. Néhanap ugyan mi is tündérr királyfinak néztük a Csizmás kandurt, de ez csak annál színesebbé, csillogóbbá tette az egész óriási mesejátékot. Hat kocka az hatvan év — rengeteg sok herceg, varázsló, farkas, boszorkány, törpe fért el rajtuk. Csuda ez — ez aztán csuda! A végén aztán mindegyik mesekocka megtalálja a helyét — éppen abba a sarokba illik és sehová másba. Ha másfelé rakod, megint vissza kell vened, hatszor is megpróbálsz a hatot. Mert mindegyik mese visszaveti a belé nem illő kockát. És el nem készülsz velük mindaddig, ameddig pontosan magadat is bele nem állítottad abba a kockatáblába s ott is abba a mesesarokba, ahová való vagy. Mert odartartoztál, csak te nem tudtad. Azért zavartad meg a meséket, azért zavart meg téged ez a kockajáték. Azt hitted, hogy a kék színbe illeszkedhetsz bele? Hát most már látod, hogy az ég és láthatár s a te helyed ott van a kocka barna oldalán alul, mert padló vagy és székláb. Az igaz, hogy két oldalról gyönyörű piros függönysalángok ereszkednek le feléd. Ezek a mesekockád ábrándjai. Az egész meglepő és csodálatos. Mihelyt beleálltál a magad kockájába, készen van az egész életmeséd. Mert a többi már régen készen volt, csak magadat nem tudtad hová tenni. Most aztán megforgathatod az egész kockamezőt s mindegyik oldalán teljes mesét találsz. Csak annyi kellett, hogy te elfoglaljad az igazi helyedet a mesemezőben s egyszerre mindegyik mese magától életrekelt.

Nagyszerű kirakójáték!

Ezt persze csak akkor tudjuk meg, ha a magunk igazi mesekockájára ráismertünk. Attól a szempillanástól kezdve nemcsak az egész világ nekünk dolgozik, minket helyez a magunk helyére, hanem meg is véd mindenféle más játékos ellen, aki még nem ismeri a

saját kockadarabját s olyan esetlenül, ügyetlen kézzel (mint mi hajdan!) a maga darabját akarja az én mesémbe tenni. Nincs ott semmi keresnivalója, mert Csipkerózsza képe nem fogadja be a farkast s a Hófehérke mostoháját. Ezeknek megvan a maguk meseakaratja. Ha valaki nem találja meg a kocka-helyét a nagy Mesében, addig véresre sebzi mindig az ujját az önrakogatásban. Aztán jajong, csudálkozik, panaszol, hogy visszaverték. Honnét verték vissza? A más helyéről, a más kockameséjéből. Mihelyt a helyére zökken, akkor meglátja az egész mesét, mert az nincs meg önélküle s már nagyon várta. Némelyik kocka örökké kiugrik a maga mesematricájából. Akkor aztán se tündér, se boszorkány, se királyi herceg nem tud őrajta segíteni, mert az asztal alá esik.

Néha azt hiszem, hogy több kő esett az asztal alá, mint amennyi beállott a képbe. Ez csak azért lehet, mert nem akarták a maguk helyét vállalni. A nagy Játékkészítő pontosan és gonddal készítette valamennyit, nemcsak hogy kifaragta, hanem az oldalukra rá is ragasztotta azt a mesedarabot, mellyel kell indulniok, amit vállalniok kell a saját történetükben. Csak ő tudta, hogy a kockák mind egytől-egyig összeillenek. Csak ő tudta, hogy mindegyik színes kocka s mindegyik mese-foszlány kell az egyetlen nagy Meséhez. Mindenki kell a maga és más meséjéhez is, mert a maga képrónikáján kívül — bár nem is sejti — hátán, oldalán hordja a többinek a mesedarabját is. Ezért egyetlenegy kockának sem szabad az asztal alá esni s akkor beteljesednék az egész színpompás tündérvilág a maga módján. Tündéri módon. Örökkévaló nagy Mesében. Ott mindenki mindenki-másnak is meséje. Az enyém is, a tied is, a kis unokámé is.

Igy alszunk el, kérem.

Vers Babához.

Mikor e versem írni kezdtem Hozzád, még meg sem érkeztél. Mikor először felujjongtam Érted, mert mondták, hogy jössz, akkor úgy képzeltem, hogy új gond közeledik hozzám; mert ameddig van új gond, addig van új élet. Ami bennem mélyen megreszketett, mint tenger fenekén elsüllyedt harang, az a gondsejtés volt, mely zengve csillingelte bennem a maga viharzó örömhírét. A friss gondban ott rejtőzik a friss nevetés minden boldogsága. Új ismeretlen mosoly van a küszöbön, mindjárt belép s mindjárt átölelhetlek Téged. Ez a nagy és tökéletes Világ, mosolyok láthatatlan kertje, megint megrázkódik, mint barátunk, a mesebeli tündérisasszony s egyszer csak itt áll előttünk, kit sohasem láttunk eddig: az új Mosoly.

Galang-giling, galang-giling — így muzsikált a harang mind élesebben; mind élesebben csendült fel szava a nagy mélységből. Mert igen mélyről jött: az Oceán örök mélységéből, ahol mindig mind együtt vagyunk, mert nem tud elválasztani bennünket sem „Én“, sem „Te“, sem „Ő“. Ott még nincs semmi más, csak gond, mert minden gondban ott lakik a szeretet. Gond a szürke ruha, mit magárahúz, hogy eltakarja az emberek elől magát a szív, mikor elindul, hogy szeressen.

Mikor megérkeztél hozzám, nem néztél rám. Ki sem nyitottad a szemedet, hogy megláss. Csak én néztelek folyton s nem tudtam levenni Rólad a pillantásomat. Ha

mások jöttek a szobába, elfordítottam Rólad a tekintetem, mintha lopáson kaptak volna rajta. Tolvaj lettem: a szeretet Tolvajja. Mikor láttam, hogy nem figyel rám senki, akkor mertem sugni a nevedet, azt is csak úgy, hogy senki más ne értse. Mély szökőkút-sóhaj tört fel az ajkamon s mikor mások másról beszéltek körülöttem, sőt úgy emlékszem nevettek is, csak a nevedet mondtam, nevedet, ami senki másé, mert én csináltam a magam számára Rólad s tartogattam, mint fösvény, ki meg nem mutatja rejtett dukátjait. Akkor mondtam, beleleheltem a levegőbe, mely láthatatlanul körülölelt mindkettőnket. Azt sugtam Feléd: Babám!

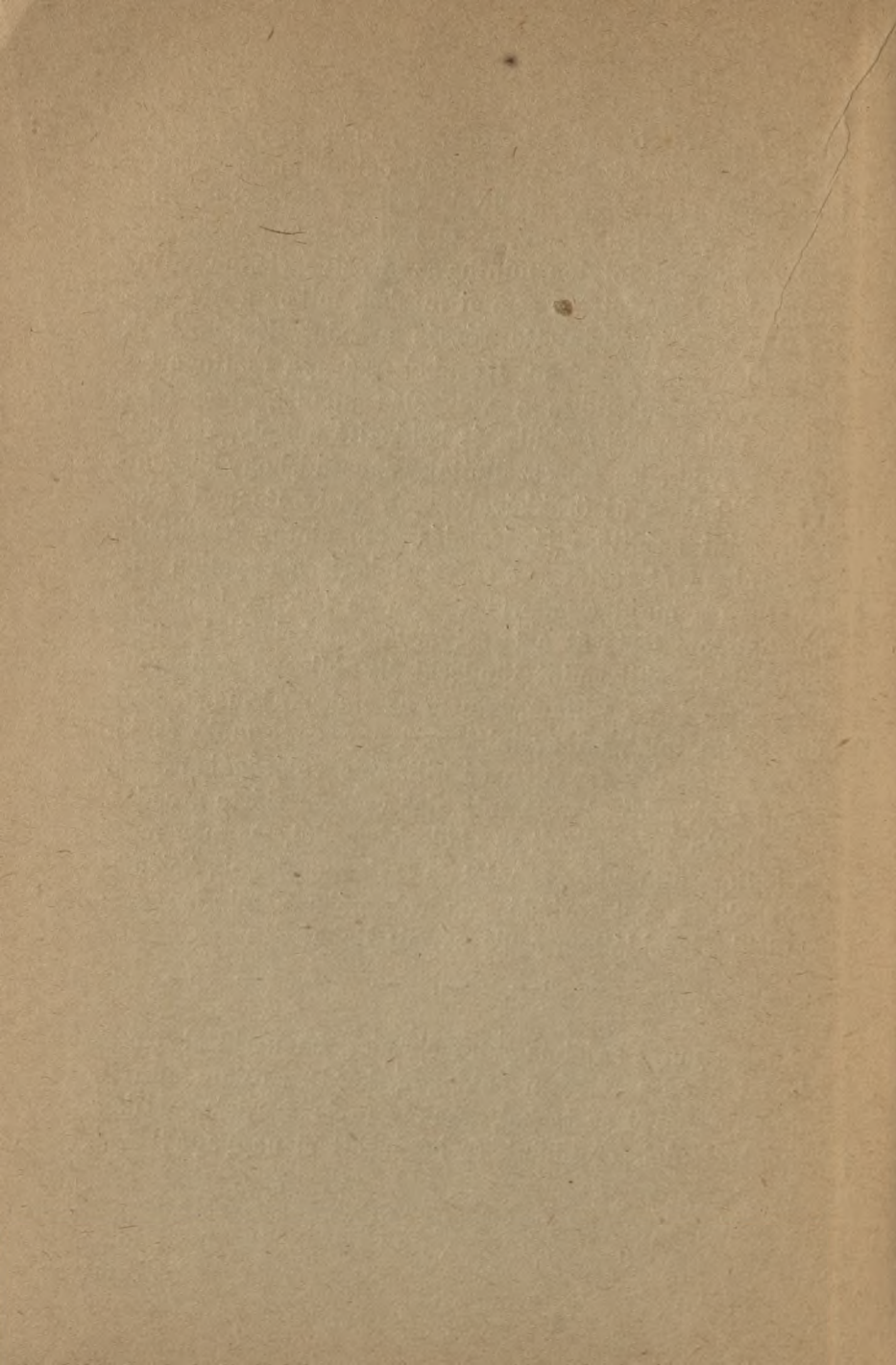
Ha nem lettem volna oly igen megilletődött, akkor mertem volna még beszélni Hozzád. Rég tartogattam már mondataim szavait, miket Számodra vert lelkem ércverdéje. Ami kevés nemesfémeket tudtam összekapargatni sok-sok hosszú éven, sok-sok elszántsággal, (mert mindig újra kellett kezdenem, mikor mások megzavartak benne), azt mind tégelybe raktam gondosan, kiolvasztottam forró érzeményben, mely úgy rohant át rajtam, mint lobogó kohóban az olvasztott fém süstörgő lávája s mikor lehiggadt, ezernyi lángocska között kihült, ledobta salakját, ottmaradt aranyigazságnak, miből kifizethetjük az élet minden nehéz számadását. Most mindezt Neked ajánlom, Baba. Fogadd el s vidd el magadnak, mikor én majd köszönök Neked s eltűnök a szemközti ajtón. Sose tudd meg, hogy mennyi verejtek verte az igazságot, mit leteszek szép kis gömbölyü ujjaidba! Csak markold meg jól és ne ereszd el, találd könnyűnek, mint az élet minden nehezékét! A Boldogság bölcsesége nem több, csupán ennyi: keresem a gondot, szeretem a gondot, mert benné mindig Szeretet lakik.

Mikor láttam, hogy behunyod szemed, lábujjhegyen odasompolyogtam Hozzád és megcsókoltalak. Nem látta

senki. Te sem vetted észre, de én nagy muzsikát hallottam akkor, mely zúgott, mint az a mélységes harang, úgy verte testem egész bordázatát, hogy úgy éreztem, mintha évszázadok hangos szavát hallanám. És végtelenből jött zsolozsmák szálltak rajtam keresztül, míg megint a Végtelenbe zengtek el rejtelmesen. A harang úgy dorombolt folyton, mintha az én szívem lenne. Minden abból támadott és semmi másból, mikor a két cserpes ajkam megérintette rózsás arcodat. Zenélő csók volt, hidd meg énnekem. Kerubok szárnya csattogott s azok verdesése ütötte a varázslás ütemét, mely egyszerre volt messzi szédület és boldogító mosolygás. Rajtam át évezredes ősök szállottak Tehozzád, hogy köszöntsék csókkal az új örökkévalóságot, mely Benned érkezett. Mint szédítő világaramlás, csodálatos feszültség, úgy rohant át rajtam az egész emberiség egyetlen pillanatban s majd elsodorta testem és lelkem. Láthatatlan hatalom törte át az a szívárványos kristályt, melyben lelkem lakik, mint tündérkirály biboros fellegvárban. Nem is én voltam, hanem az emberfaj maga, mely önmagára talál, mikor találkozik egyszerre muló és jövő századok egyetlen új pillantás valóságában. Ez mind csak addig tarott, míg első csókom elérte arcodat.

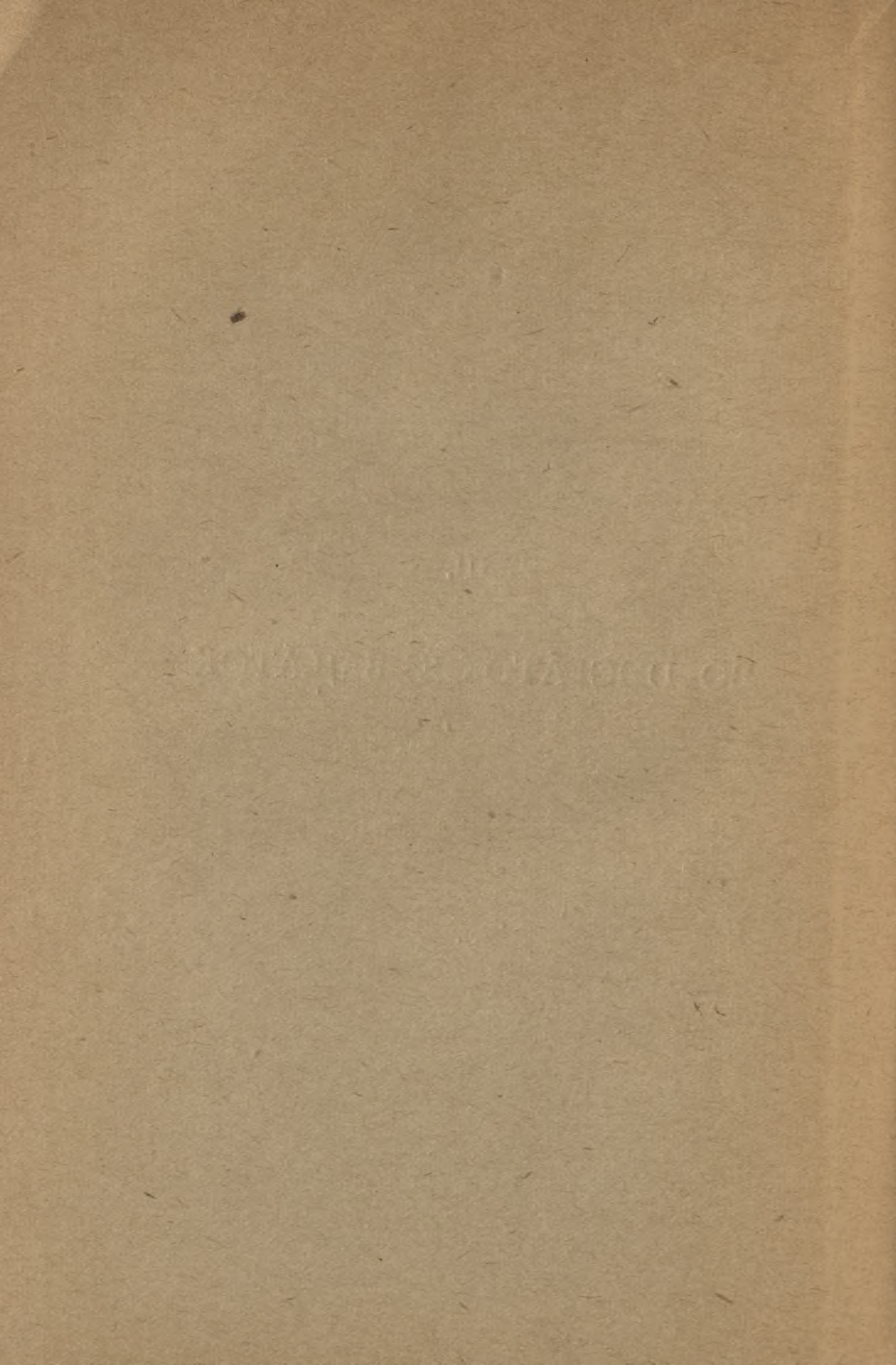
Aztán fölemelkedtem a bölcsőd mellől. De még most is hallom a kerubok zenéjét és csak mosolygok, belemosolygok az élet torlódó gondrohamába s minden szakadékba belekiáltom a Te neved: Baba!

Ha majd sajátmagadra ébredsz, ha majd első csókot adod az életben boldogan, kérdezz rólam annyit, de egy szóval se többet, csak annyit kérdezz: Mikor ment el utolszor tőlünk és búcsuzott el nagypapa?

III.

BOLDOGLÁTÓK ÉS BAJLÁTÓK

A-dur szonáta.

Polgári tisztelettel vagyok bátor bejelenteni, hogy a magyar nyelvnek folyton fogyó kincsét két új szóval szándékozom gyarapítani. Az „optimistát“ boldoglátónak, a „pesszimistát“ bajlátónak kívánom mondani, mert úgy érzem, hogy az optimizmus boldoglátás, a pesszimizmus bajlátás lehet.

Ehhez a két szóhoz így jutottam:

Mind együtt voltunk a szobában és körben ültünk a fal körül a vánkosokon. A háziasszony a zongorához ült, a házigazda odavitte a kottaállványt, hegedüt hangolt s egyszerre csak ketten elkezdték a zenét. Abban a pillanatban mind becsuktuk a szemünket és hirtelen eltűnt közöttünk minden rangkülönbség. Sem bankárok, sem bárók nem voltunk, de nem voltunk fiatalok és öregek sem, nem csúnyák és szépek, nem voltunk barátok és ellenségek, hanem csöndesek és boldogak voltunk. A-dur. A láthatatlan hanghullámokon át Beethoven A-dur szonátája hegedüre és zongorára (Op. 30. No. 1.) jött el hozzánk. A zene kitört fölöttünk és belőlünk. Mind zenévé változtunk.

Az A-dur szonáta csodálatos felszabadítója az emberi léleknek, mert maga a költő, a nagy zenész kiszabadult benne a maga rabságából. Azt hiszem, egyetlen

műve a hallhatatlannak, amelyben nem germán. Még a nemzetiségét is levetette. A többiekben mindig érzik a nehéz germán gyötrődés vagy vágyakozás. Ebben nem. Miután nem vagyok zenész, kockáztatni merem azt az állítást, hogy olasz levegőt érzek. Frisset. Olyat, mint amilyen a Lago Maggiore partján van, vagy Nápolyban a Vezúv oldalán.

A személyes bilincsek elmultak benne. Annyira zene, hogy a szerző túlzenéli önmagát. Lehet, hogy ezért van az a hatalma, hogy olyan egyszerűen, oly közvetlenül és rögtön rabjává tesz mindnyájunkat. Valahol felettünk vagy bennünk dalol.

Az A-dur, nagy rajongás. Rajongó elmélkedés. Emelkedő tisztaság, tisztuló boldogság. Mind ebben úsztunk. Ő, aki a nagy gyötrelmek zsolozsmáit hagyta hátra, ő, aki annyiszor szállt le a küzködő lélek mélységeibe, hogy a rárohanó Sorssal élet-harera keljen, ő egyszerre könnyüvé változik s nem kottáz le az életből mást, mint valami fölemelkedő, rajongó ábrándozást. Csak a boldogságot látja.

Akkor jutott eszembe a szó, hogy ő, Beethoven, optimista volt, tehát boldoglátó. A boldogság látása maga elég ahhoz, hogy elfeledtesse a sok bajt. A peszsimisták bajlátók. Később annyira bajt látnak, hogy sajátmagukat is bajnak tekintik. Beléjük ivódik a bajlátás, mint nehéz festék, mely valamely finom bútorszövetre hull.

Igen. A boldoglátás az, ami hiányzik a mi társadalmunkból. Ezért az A-dur szonáta most, a háboru után kell hogy feltámadjon. A sok bajlátásból, amely úgy zuhog a nyakunkba naponként, mint a nyári zápor, kell valami más levegőbe menekülni, amint a nagy szonáta kiszakadt abból a bilincsből, amelyet az emberi lélek viselhetett és valamely ámbrás légkörben megta-

lálta az útat a szabad megelégedés felé, úgy, úgy, úgy
kell nekünk, neked, olvasóm, és ennek a mi nemzedé-
künknek megszabadulni önmaguktól, hogy felrepülhes-
sünk a nagy Adagioig. Ezért engedje meg minden olva-
sóm, hogy arra kérjem, magyar nyelvérzék szerint is,
de szíve szerint is nevezze ezután az optimizmust bol-
doglátásnak, a pesszimizmust bajlátásnak és bajlátáson
felül keresse meg a maga boldoglátását.

Hová lett a Holnap?

Kis unokámnak legnagyobb vágya, hogy az alagúton átsétáljak vele. Nevenapján nagyon jól jártunk: kétszer átmentünk az alagúton, mind a ketten boldogok voltunk. Most újra megígértem, hogy holnap átmegyünk az alagúton. Másnap reggel odaálltam kis ágyához és megvártam, míg ébred. Egyszer csak kis buksi feje megjelent a rács fölött és rámnézett. Benne volt az egész emberhajnal.

— Átmegyünk az alagúton?

— Igen, fiam.

Mire ezt kérdezte:

— Mára van holnap?

— Nem kicsiny fiam, most mára van.

Ekkor tette fel a kérdést:

— Akkor hova lett a holnap?

— — — — —

Azóta én magányos barangolásaimban mindig ezen töprengek: hova lett a holnap? Keresem a holnapot, amely eltűnt valahol a láthatatlan időben, vagy kiesett a mi életünkből.

Igen, igen, hova lett a holnap? Még nem tudtam rátalálni, pedig annyit keresem. Nem is jó nagyon megszűni keresni, mert akkor sohasem fogtok se ti, sem én rábukkanni. Annak a holnapnak valahol itt kell lenni nagyon közel — ezért nem bírjuk meglátni. A holnap-

kérdés mibennünk vagyon, abban a rettentő sötétségben, mely az úgynevezett világbékével az emberiség kedélyére borult, amit azt hiszem, senki sem tagadhat. Ebben a rettenetes sötétségben győztesek és legyőzöttek folyton keresik, hogy hova lett a holnap. Nagygazdagságu külföldi országok lapjait olvasom, hosszú felolvasásokról tudósítanak, amelyek mind azt kérdezik: mit csináljanak a fiatalsággal, hogy éljék át ezt a megszorult időt, mikor és mi által virrad rájuk valamely jobb jövő?

Hová lett a holnap?

Akit ez a holnap-keresés nem hagy nyugton — és én eme bolygók és keresők közé tartozom — előbb-utóbb minden népnek minden holnapváró lelkét önmaga felé fogja hajlítani. Mert mind rá fognak jönni arra, hogy a holnap valahol itt van mibennünk, csak még nem találtuk meg. Csak ha az emberek le mernék tenni a szívüket a földre és azt egymáshoz értetni, csak akkor tudnának választ adni erre a kérdésre: hova lett a holnap? Néha kétségbeesve járom útaimat, mikor oly kevés holnapot találok a mai gyötrődő és gyűlölködő mában. De néha öröm csillan fel szememben és fütyölni, dalolni szeretnék, ha egyetlen kis göröngyöt találok, mely a holnapot jelzi s mikor a kezembe veszem és úgy látom, gyémánt.

Levelesládamba ily követ dobott egy úrhölgy, aki ezt a címet írta fel szép írására: „Élelmiszer-perselyek“ s ezt mondja róla: „Az én éléskamrámban a polcon már évek óta helyet foglal néhány nagyobb doboz, körül leragasztva, tetején elég nagy nyilással, éppugy, mint a takarékperselyek, mint ahogy a dobozoknak is élelmiszerperselyek a nevük. A dobozok felirásai a következők: Cukor, Kávé, Liszt, Rizs, Dara, Bab, Lencse. Csupa olyan nemes élelmicikk, mely nem romlandó és hosszú heteken át minden veszély nélkül eltartható. Mi-

kor a főzéshez kezdek, minden dobozba kerül három-négy marékkal hol ebből, hol abból az élelmicikkből és így, szeptemberben kezdve a gyűjtést, a karácsonyt megelőző hétig dobozaim szépen megtelnek s az összegyűlt mennyiségtől függően esetleg elosztva, csinosan összecsomagolva eljutnak egy-két szegény családhoz. Én a csomagokhoz még egy jókora mákoskalácsot is szoktam adni ráadásul s így évenként kétszer gyűjtögetek, szeptembertől karácsonyig és januártól húsvétig. Mondhatom, nagyon sok tiszta öröm forrása volt részemre ez a gyűjtögetés, mely csak egy kis ügyes meszterkedéssel jár, anélkül, hogy a család bármely tagjának érdekét a legkisebb mértékben is sértené“.

Ezt a kis kavicsot vettem én fel, mikor a holnapról gondolkozom és leteszem olvasóim elé.

Jég-ugar.

Az alpesi térképen van egy pont, melyet így jelez: Ferleiten 1200 m. Itt ülök szürke sziklapadmaly alján zöld fenyő s csobogó, fehérfátyolos források között. Egyet nézek, egy hegyóriást, melynek felhőfodrozata széléről, onnét, hol ég és zord kő összeér, patyolatszinü zuhatag ereszkedik alá; nem tudom kivenni: az égbolt küldi-e, vagy még a föld szüli. A Nap még magasan jár s perzselő sárga sávokat szabdal belé, hol a sziklák suroló felhőgomolyba, hol a fekete erdő pásztáiba; olykor megvillan fönt az égi táboron át s akkor egyszerre kivág magának egyetlen nagy karéjt a sziklák meredekén s a többire oly sötét és mély árnyékot vetit, mintha azt mondaná: ti tűnjetek el nagy álmotokba, míg én virrasztok az én világom fölött...

Ekkor megértettem, hogy hivogatva várnak rám ott fenn a kristálymezők s a csillanó jéghegyek...

Gépkocsink nekiindult az új „Grossglockner-út”-nak, mely a földi elképzelés vége s az emberi építőművészet csodája. Amint merész iramban kanyar kanyart ér s mind zengőbb meredélyek tátonganak alulról alánk, ahogy az egymás fölé forduló útszögletek billenései a meredő magasságu sziklapadot is mélységgé szelik, ahogy lélegzetviassafojtva látjuk, hogy süllyed el a fatetős embervilág minden játékszere s minden hegyormozat mögül megint még ijesztőbb csúcs kandikál: lasanként és észrevétlenül kiszakad valami ember-

énünkből s bennünk, a magunk lelke mélyén helyet kér magának a Magasság. A csodapanoráma perceről-percre vakmerőbben tornyosul egymásra. S amint a jégbor-dák megtükröződnek fent a felhőben, vagy lent a ha-vasi tengerszemben, mi emberke emberek valami olyan-formát érzünk, mintha messze volnánk sajátmagunktól. Mire a tető alagútján átérünk, hol az emberi kalapács 2500 méter magasságban ütötte át a sziklacsompót és leszállunk a járműből: fehér hóban tapos a lábunk, porhanyó szűz cukrot tapogat a tenyerünk s ugyanak-kor a tudatunkon alul, ott bent, tiszta, átlátszó ködök szállnak fel s lenyomják a göröngyös földi gondokat. Tengerszemmé változott a lelkem s lebegtünk mindaket-ten egymás felé: kint a földi Magasság, bent az embe-rentúli Mélység.

Egyszer volt még ez az érzésem életemben, de ak-kor sem volt oly tiszta és zavartalan, mint most. Mi-kor Norvégiában a meroki fjordon előretörtünk a ki-halt jégvilágba, hol szurtos lapp lakó őrizte a maga rénszarvasát s fekete kövek heverték halálszin jégme-zők oldalán. Harmadszor kíséreltem meg egy évtized alatt eljutni a Grossglockner lábához úgy, hogy meg-láthassam fölséges ábrázatát. Mindig csalódva s meg-szédülve tértem vissza, mert sötétlő fátyollal, miből vil-lámokat szórt felénk, takarta el eget ostromló fejét. Most, az új úton felém hozza őt a nagy szerencse. Mi-kor a mesteri útvonal huszonhetedik fordulójához ér-tünk s a második alagúton átsurran a gép, igen akkor ott állott a Felső, majd négyezerméteres magasság-ban. Tisztán, egészen, el nem takarva egyetlen báját, megmutatta magát teljesen. Föl kellett állnom, ki kel-lett tárnom mind a két karom s én, a szédülő, elvesz-tettem minden szédülést. Kiáltanom kellett hozzá, mert látva láttam az óriást, amint balvállán végigterítette fehéren tündöklő hermelinpalástját, míg jobbfele, mely

lejjebb nyúlik az első hómező felé, olyan volt, mint rengeteg-tenyérnyi megtört óriáskagyló, melyet valamely földöntúli lény ásott ki az Örökkévalóság tengereiből s mikor megkezdődött az Idő apálya, a beláthatatlan sziklafalhoz félelmetes erővel odacsapott. Ott maradt mindig.

A Glockner-út végső szélén, a Ferencz József-ménház alatt 2300 méter magasságban beérünk a Teremtés műhelyébe. Lábunk előtt a Pasterzen-Kees, feltornyosult jég-hullámaival. Ez a megindult fehér hólejtő magaszaggatta csodálatos kristálypalástját átalakította barázdás jég-ugarrá. Egyszer figyelhettem meg még ilyen földetingató hegyindulást: az Etna tetején volt, hová nagy hóviharban értem s felülről belé lehetett látni a lávafolyamok vöröslő, kénes szakadékaiba. Fölséges volt és félelmetes a magát kitaró vulkán. Most egy jéghegy mutatta meg magateremtett állapotát, ahogy a hegy lemélyülő öléből nyomul előre sűrűkefehér-zöldszávos befagyott lágájával. Fölséges és félelmetes. Óshalál és öszzüetés. A Föld így mondja el nekünk, hogy mi volt ő akkor, mikor az emberfaj még sem ura, sem szolgálja-nem volt a teremtett világnak. A jégugarba rovátkos irással véste be a maga krónikáját a Végtelen.

Hogy a nap lefelé hajlott s útunk visszatért, a körfordulók újra kitergették előttünk az Alpés megrendítő körképeit. A kocsi leért a Fusch-völgybe s megállott a hochmaisi könyökön, majd kétezer méternyi magasságban. Szemközt az Eiskaar jégmezője látszott s amögött a Grossvenediger óriási kupolája verte távolban az eget.

Itt ért el minket a napszállta első puha, sűrűkefátylas árnyékvetésével. A jégvölgyek s a hófalak a búcsuzó sugaraktól csillogó, pattogó ezüst szint kaptak, olyanformán, mint mikor az éjféli nap országában a

Spitzbergák körül félhomályban lát az ember ezüstös jéghegyeket megindulni. Ez a különös és varázsos ezüstszin azután szétharapódzott a sziklákra s éppen szemközt velem a Kafertal három nagy kőcsipkéje olyan volt, mint három bozontos medvekirály, kik ezüst fejükkel ragyognak s rázzák irdatlan ezüstüstöküket.

Aztán mélybe tért sebtiben a meredek út s a hegyek tőlünk mind gyorsabban kapaszkodtak fel az ég felé. Szemközt az én hegyóriásom valamely boszorkányos varázslattal az ég minden tájáról magához intette szemöldökével a bozontos felhőket s beléjük bűjtatta a fejét. Egyszerre, egy pillantásra vakító fénysáv tört ki az ő fejfelhői közül, mint rengeteg vetítő készülék szemkápráztató fénye. Az óriás mégegyszer kipillantott felénk. Azután hirtelen erővel magárahúzta az Ég egész dunyháját s eltünt előlünk a Láthatatlanságba.

(Vége.)

Biblioteka Judejsanã

— CLIP —

TARTALOM.

I.

Útazás a Sarkvidéken.

Färöyer	7
Ködkirály, felség!	11
Jan Mayen	15
Svalbard	18
Találkozás az örökkévalósággal	22
Nordeap	26
Dovre tanyája	30
Jonsson Einar	34
Norvég benyomások	38
Búcsuzott tőlem a Fjord	42

II.

Viola-város.

Gyöngyházból való hajlék	49
Viola-város	52
Elpattant lelkek	55
Lehunyt szemhéjak	59
Csukjátok be a lelketeket	64
Elhagytam az utolsó lombot	68
Rigóm, a bölcsész	71
Tele van a szobám a Te nézésseddel	74
Szivek bizonyágtétele	78
Magam muzsikáján élek	81
Főn császár csatája	85
A legnagyobb hazugság	88
Nap-köd	91
Oberammergau	94
Kirakó-játék	98
Vers Babához	101

III.

Boldoglátók és bajlátók

A-dur szonáta	107
Hová lett a Holnap	110
Jég-ugar	113

Ez a könyv az erdélyi magyar Könyvbarátok Társaságának nyolcadik kiadványa. Az Erdélyi Könyvesház sorozatnak hatodik kötete. A címlapot és jelképet Szopos Sándor festőművész rajzolta. A könyvet a „Minerva” Irodalmi és Nyomdai Műintézet nyomtatta.

A Könyvbarátok Társasága ezidőszelint évi 400 lejért
12 kötet könyvet ad előfizetőinek. A Társaság címe:
Cluj, Strada Baron L. Pop 5. — Vezetője és szer-
kesztője 1937, augusztus 1. óta: Sulok István dr.
A szervezést Szörényi Béla irányítja.

4/9291 L

3

ANTICARIAT
CLUJ
LEI 3.—

MINERVA
IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R. T.
CLUJ, 1938.